

Подобрување на туристичкиот потенцијал
на општините Кустендил и Конче -

ЗАЕДНИЧКА ОДРЖЛИВА ИДНИНА
CB006.1.21.164

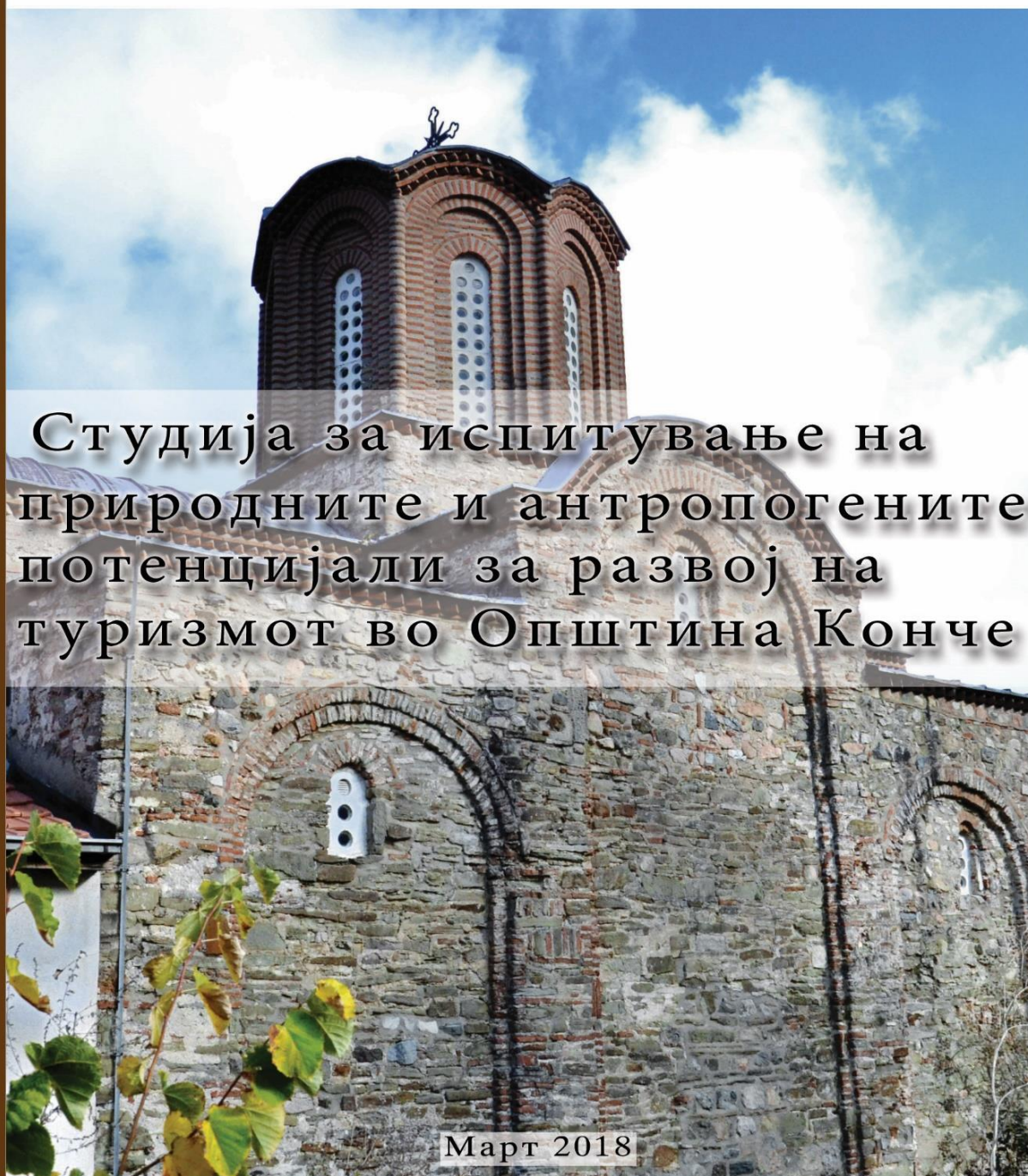

A Sustainable Joint Future

Enhancing the Tourism Potential of the
Municipalities of Kyustendil and Konche -

A SUSTAINABLE JOINT FUTURE
CB006.1.21.164

Interreg - IPA CBC
CCI 2014TC1615CB006

Студија за испитување на природните и антропогените потенцијали за развој на туризмот во Општина Конче

Март 2018

Содржина

Воведни напомени.....	1
Вовед.....	1
Цели на студијата	2
Основни податоци за Општина Конче.....	3
Природни атрактивности на Општина Конче	6
Растителен и животински свет	11
Растителен свет	11
Автентични земјоделски култури и производи	12
Животински свет.....	13
Ретки водни безрбетници во акумулацијата Мантово	13
Културни атрактивности на Општина Конче	15
Споменици од христијанската култура.....	15
Споменици на културата на територија на Општина Конче	15
Споменици од исламската култура	23
Селската џамија во Конче.....	23
Османлиско турбе во близина на селата Дедино и Конче	24
Археолошки наоѓалишта на територија на Општина Конче.....	28
Селата во општината	33
Други атрактивности	38
Куќа на дрво – Конечка Планина	38
Чешми.....	38
Спомен-обележја	38
Занаетчиство	38
Фолклорни друштва	40
Гастрономија	42
Заклучоци и препораки	44
Заклучоци.....	44
Препораки.....	46
Рурален туризам.....	49
Општина Конче во публицистиката - библиографска листа.....	51
Фотогалерија	52

Воведни напомени

Вовед

Територијата на Општина Конче, според својата географска положба, како и големиот број природни и создадени вредности, има солидна основа за туристички развој и прераснување во интересна туристичка дестинација. Општината располага со силни можности за градење автентичен рекреативен, алтернативен, рурален и религиозен-манастирски туризам, но, за жал, не постои организиран напор за претставување на овие потенцијали и мобилизирана инфраструктура за давање услуги во овие области. Овие потенцијали се увидени уште во застарената општинска стратегија, но и во податоците од актуелната Програма за развој на ЈИПР. Во овие документи туризмот е дел од економскиот сектор услуги, кој треба да придонесе во економскиот развој на општината. Сепак, во моментот на изработка на оваа студија туризмот не учествува во севкупниот економски развој бидејќи на територијата на општината сè уште не постои туристичка дејност.

Во овој контекст, општината има недостиг од студии и стратешки документи со кои ќе се обезбедат сознанија и база на податоци за потенцијалите за развој на туризмот со цел негова институционализација за истиот да стане значаен стопански сектор .

Сепак, значајно е да се забележи дека во последните години туризмот се препознава од страна на општинската администрација како економска активност со голем потенцијал. Тоа се потврдува и со зголемениот број иницијативи и проекти во делот на туризмот, кои се реализираат со различен степен и обем во општината.

Како што е погоре наведено, туризмот е идентификуван и како стратешка среднорочна цел на Програмата за развој на овој регион, и тоа како Стратешка цел 2 – Одржлив развој на туризмот и културата во регионот. Туризмот е дел од економскиот сектор услуги, кој придонесува во градењето на БДП на регионот, но ако се земе предвид дека секторот услуги е многу поширок, заклучокот е дека туризмот во овој регион не придонесува во економскиот развој на регионот согласно со потенцијалот што го има.

Имајќи ја предвид сегашната состојба во ова економско подрачје, како и современите европски и светски тенденции во туризмот, фокусот на регионот, а со тоа и на општината треба да се насочи кон создавање услови за артикулирано, организирано и интегрирано претставување на локалните природни атрактивности и културно-историско наследство со цел придобивање на интересот пред сè на домашните туристи од средна класа – туристи кои покажуваат поголем и јасно дефиниран интерес за ваков вид туризам, но, секако, и на странските туристи од соседството и поширокиот регион.

Поддршка за ваквите напори би се обезбедила и од институциите на национално ниво бидејќи туризмот, заедно со земјоделството и руралниот развој, се идентификувани од страна на Владата како едни од приоритетните сектори за развој во Република Македонија. Тоа е потврдено и дефинирано во Националната стратегија за развој на туризмот во Република Македонија (2009 - 2013), но и во Глобалната студија за туризмот во Република Македонија.

Целта на оваа студија е да го испита и да го претстави значењето на развојот на оваа индустрија за економскиот раст на општината, да идентификува и пропорира пред релевантните

чинители и заинтересирани потенцијални инвеститори модели за развој на туризмот согласно со постоечката ситуација и потенцијалите на постоечките ресурси.

Изработката на Студијата за состојбата со потенцијалите за развој на туризмот во Источниот Планински Регион е проектна задача од проектот: „Зајакнување на туристичкиот потенцијал на општините Кустендил и Конче - одржлива заедничка иднина“. Ова е партнерски проект на општините Конче и Кустендил и се реализира во рамки на ИНТЕРРЕГ – ИПА-програмата за прекугранична соработка меѓу Република Македонија и Република Бугарија 2014 – 2020 година.

Цели на студијата

Студијата, како основен и значаен документ што ги посочува потенцијалите и можностите за туристички развој на овој простор има повеќе цели. Основна цел е да се анализираат, инвентаризираат и валоризираат туристичките ресурси во општината од аспект на туризмот. Општината поседува бројни ресурси, но не се сите погодни за туристичка намена, а од оние кои имаат потенцијал, поради фактичката ситуација во која не постои туристичка економска активност, не сите можат да бидат искористени во првичните активности кои би требало да бидат наменети за создавање услови за развој на туризмот. Оваа постапка треба да овозможи диференцијација и посочување на оние ресурси кои имаат соодветен атрактивен потенцијал, сообраќајно се поврзани и овозможуваат извршување соодветни активности. Втора и не помалку значајна цел е анализа и изнаоѓање соодветни решенија за одржливото искористување на издвоените туристички ресурси, поради превенција од загрозување, деградација, нарушување или губење на значењето. Ова е посебно значајно бидејќи некои од атрактивните појави, предели и објекти се ставени под законска заштита и нивното користење во туризмот треба да е усогласено со статусот што го имаат и законските рамки кои го дефинираат нивното експлоатирање. Со оваа цел треба да се постават темелите на одржливо искористување на природните и антропогените ресурси. Бидејќи Општина Конче е на самиот почеток на создавање институционални услови за развој на туризмот, оваа цел во синергија со основната цел може да дефинира иницијативи, активности и чекори кои ќе трасираат сериозни стратешки определби ослободени од багажот на постоечката ситуација со сите елементи кои влегуваат во градењето на туристичкиот сектор. Поинаку кажано, добрата страна на ваквата ситуација е што пред општината има чист терен за создавање решенија за развој на туризмот и истиот може да го почне непречено и без трпење влијанија од претходни реализирани или планирани активности доколку во општината постои визија и силна посветеност за ваков вид мерки.

Од изнесеното може да се заклучи дека главни цели на студијата се туристичка валоризација на природните и културните (создадени) атракции во областа во согласност со принципот на одржливо користење и во функција на локалниот развој, особено имајќи предвид дека некои рурални населени места се многу сиромашни и со силен тренд на депопулација. Со нивна оптимална валоризација би се овозможил порамномерен општински развој, но и би се дал придонес кон регионалниот развој.

Покрај општите цели, студијата има повеќе специфични и конкретни цели, и тоа:

- Да се изврши преглед и да се земат предвид сите релевантни документи и законска рамка кои се однесуваат на туризмот и општината за изработка на Студија за испитување на природните и антропогените потенцијали за развој на туризмот во Општина Конче;

- Да се направи преглед и анализа на постоечката институционална поставеност/структура за туризам, управување, маркетинг и промоција со посебен фокус на улогите и одговорностите на национално, регионално и локално ниво, како и постоечките туристички организации, вклучувајќи и релевантни асоцијации, вмрежувања, кадри;
- Да се даде опис на методологијата што се користи за изработка на Студија за испитување на природните и антропогените потенцијали за развој на туризмот;
- Да се даде опис на туристичко–географската положба и поврзаност во општината преку анализа на: географската положба, сообраќајната поврзаност и положбата во однос на другите општини и туристички простори;
- Да се изврши идентификација и анализа на клучните фактори за потенцијален развој на туризмот, преку анализа на создадените вредности - човековите – демографските карактеристики на регионот,
- Да се изврши идентификација и анализа на природните карактеристики и фактори (природно наследство: геоморфолошки карактеристики, климатски карактеристики, хидрографски карактеристики), фактори по однос на животната средина (карактеристики и реткости на флора и фауна) и антропогените фактори (културно–историски, етно-социјални и манифестациски вредности).
- Да се изврши идентификација и опис на видовите туризам во општината (планински, езерски, ловен и риболовен, резиденцијален, рурален, еко, спортско-рекреативен, екскурзионистички, манифестационен и другите видови туризам);
- Да се изврши идентификација и опис на постојните туристички локалитети во општината;
- Да се изработи финален извештај со заклучоци и препораки од Студијата во електронски формат соодветен за печатење и за публикување на веб-страница.

Основни податоци за Општина Конче

Општина Конче е типично рурална општина, лоцирана во централноисточниот дел од Република Македонија. Географската конфигурација на теренот е претежно ридско-планинска. Подрачјето на Општина Конче го зафаќа горниот дел од басенот на реката Крива Лакавица, кој од три страни е заграден со ниски планини, и тоа: Конечка со Градешка Планина од западната и јужната страна и планината Смрдеш од источната страна. Единствено кон север теренот е отворен по долината на река Лакавица кон Брегалница. Таа се простира на површина од 225км² и е во редот на средно големите рурални општини во Република Македонија. На својата територија има еден рурален и административен центар и 13 селски населби. Од нив единаесет се населени, од кои седум се активни, три населени места имаат многу мал број постојани жители, а останатите четири се иселени села. Три населби имаат повеќе од 500 жители, и тоа: Конче, Дедино и Ракитец. Во останатите четири населби живеат 300-500 жители. Во три населби живеат помалку од 50-ина жители.

Според пописот од 2002 година, вкупниот број жители во општината изнесува 3.690 и вкупен број од 1.057 домаќинства. Во однос на етничката структура на населението, доминантно е македонското население со 85,10% (3.007 жители) од вкупниот број жители, потоа Турци 14,73% (521 жител), Срби 0,08% (3 жители) и други 0,08% (3 жители).

Населено место	Број на жители	Македнoци	Турци	Срби	Други
Конче	967	444	521		2
Дедино	716	716			
Ракитец	519	519			
Долни Липовиќ	423	423			
Лубница	361	359		1	1
Габревци	355	355			
Горни Липовиќ	163	162		1	
Скоруша	11	11			
Гарван	11	10		1	
Загорци	10	10			
Негренoвци	/				
Долни Радеш	/				
Горна Враштица	/				
Долна Враштица	/				
Вкупно	3.690	3.007	521	3	3

Табела 1: Население во Општина Конче, извор: Попис 2002, Завод за статистика на РМ

Старосната структура на населението покажува дека 21,4% се на возраст од 0 до 14 години, 67,0% се на возраст од 15 до 64 години, додека 11,6% се на возраст над 65 години. Најголем дел од жителите се со незавршено основно образование 50,6%, потоа со завршено основно образование се 34,5%, со завршено средно образование се 14% и со вишо и високо образование се 0,9%.

Сепак, треба да се земе предвид дека оваа информација е застарена и дека поради факторите стреење на населението, ниска стапка на наталитет и миграција, бројките би требало да бидат поразлични. Проекциите укажуваат дека општата демографска слика би била: Општина со намален вкупен број на население и зголемена старост на истото.

По однос на сообраќајната положба, Општина Конче е лоцирана десно од патот Радовиш-Струмица. Се наоѓа на 143 км оддалеченост од градот Скопје, односно два часа и пет минути возење со моторно возило. Општината е на оддалеченост од 64 км од Коридорот 10 (Неготино), на 77 км од Република Бугарија (граничен премин „Ново Село“), 91 км од Република Грција (граничен премин „Дојран“) и 100 км од Република Грција (преку граничен премин „Богородица“).

Сообраќајната поврзаност и пристапноста на општината се подобрили со изградбата на асфалтниот пат од селото Липовиќ покрај езерото Мантово, до клучката кај регионалниот пат Штип-Радовиш. Освен сообраќајна поврзаност, патувањето по дел од овој пат нуди изразито живописен поглед, посебно покрај брегот на езерото Мантово. За жал, како хендикеп останува непостоењето на добра патна врска од преку с.Липовиќ до градот Струмица преку селото Рич. Втор значаен но и живописен сообраќаен правец е од Радовиш до селото Конче. Овој патен правец минува преку планината Смрдеш, по долината на Дединска Река.

Поради својата географска локација, општината граничи со дури седум општини.

Општина	патно растојание - km	воздушна линија - km
Радовиш	22	17
Василево	44	21
Струмица	49	22
Штип	55	32
Неготино	64	25
Валандово	76	25
Демир Капија	80	15

Табела 2: Соседни општини и нивна оддалеченост од Општина Конче

Географската локација, сообраќајната поврзаност и типот на општини кои граничат со Општина Конче укажуваат дека примарната целна група на туристи треба да биде населението од овие општини заедно со населението на Скопје, а второстепена но не помалку важна целна група, населението од прекуграничните области на соседните држави.

Чистата и еколошки здрава средина, богата со ресурси и потенцијали за производство на здрава храна сосема овозможиле главни стопански дејности во општината да се земјоделството, сточарството, шумарството и водостопанството. Тие биле и остануваат да бидат директно вклучени во развојот на општината.

Најголемиот број од населението се занимава со земјоделството и поседува голем број земјоделска механизација, што може да се забележи ако ја посетите општината. Главен производ во земјоделството е висококвалитетен тутун од типот „Јака“, кој жителите на Општина Конче го произведуваат во количини од околу 1 милион килограми на годишно ниво, кое, пак, претставува 5% од вкупното производство на тутун во Република Македонија. За овој тип тутун се заинтересирани повеќе домашни и странски компании кои се занимаваат со откуп и трговија со тутун. За жал, на територијата на општината не постои ниту една откупна станица, па жителите најчесто трговијата ја извршуваат во соседната Општина Радовиш.

Освен овие стратегиски стопански дејности, во населените места на општината се регистрирани и функционираат мали трговски објекти (продавници), субјекти за линиски локален патен превоз и мал стопански капацитет за откуп и преработка на млеко.

Општина Конче располага и со огромни резерви на мермер, глина и бакарна руда, со што претставува и потенцијал за развој на рударството, но овие потенцијали би можеле да бидат предмет на искористување кога стандардите на стопанисување со ваквите ресурси ќе ги достигнат и ќе ги почитуваат високите критериуми за заштита на животната средина.

Територијата на Општина Конче е една од еколошки најчистите области во државата. Освен сопствените потенцијали за производство на здрава храна, општината располага и со огромно шумско и водно богатство и исто така долга и интересна историја која низ вековите создала автентично културно наследство. Овој потенцијал ја прави општината една од најинтересните локации во кои може да се заживее и одвива руралниот туризам со сериозна автентична понуда.

Природни атрактивности на Општина Конче

Општина Конче изобилува со природни ресурси чие искористување може да придонесе во економскиот развој. Поголемиот дел од нив исто така може да бидат искористени од аспект на развој на туризмот како стопански сектор. Имајќи ја предвид постоечката ситуација во општината, каде речиси и да нема организирани активности што се дел од некаква организирана стопанска активност соодветна на туристичкиот сектор, анализата направена во оваа студија ќе ги користи следните критериуми за да ги издвои ресурсите со најголем потенцијал за создавање услови за развој на туризмот. Тоа се: висок потенцијал на атрактивност, пристапност, односно сообраќајна поврзаност, постоечки услови за извршување активности својствени за туристите и ресурси кои поседуваат услови каде со релативно мали инвестиции можат да се создадат услови за извршување соодветни активности.

Од овој аспект, најатрактивни природни вредности на Општината Конче се: басенот на реката Лакавица со езерото Мантово, планините Конечка со Градешка од западната и Смрдеш од источната страна, потоа специфичната вегетација и животинскиот свет.

Басенот на реката Лакавица претставува тектонски ров долг околу 40 km и широк 5-10 km. Во него е всечена долината на оваа река, како и на нејзините кратки притоки. Крива Лакавица е најголема река во Општина Конче и претставува лева притока на Брегалница. Извира од северните падини на Градешка Планина, јужно од селото Долни Липовиќ, на височина од 570 m, а се влива кај селото Софилари, на височина од 251 m. Долга е 42 km, има течение во правец југ-југоисток - север-северозапад и се одликува со мал надолжен пад. Покрај Крива Лакавица, значајни се и нејзините притоки, кои најчесто имаат периодичен или повремен карактер. Такви се: Макрешка Река, Тиска Река, Геров Дол, Деринска Река, Габрешка Река и др. Овие водотеци имаат големи сезонски разлики во протекот. Тие преку лето обично претставуваат суви корита, а во врнежливиот период можат да имаат голем протек, да се излеат од своето корито, па и да предизвикаат поплави. Токму од тие причини, во низводниот дел е изградена акумулацијата Мантово. Покрај сливот на Лакавица, мала површина во јужниот дел на Општина Конче припаѓа на неколку кратки леви притоки на Вардар, а меѓу нив најзначајна е реката Водосир.

Езерото Мантово е вештачка акумулација и како таква е дел од создаденото антропогено наследство. Сепак, бивајќи езеро, таа воедно претставува и природна вредност и согласно со критериумите за валоризација може да претставува јадро на идните активности кои можат да го создадат туристичкиот сектор во општината. Оттука, Мантово може да се смета за туристички ресурс со најголем потенцијал на подрачјето на Општина Конче, односно да прерасне во најатрактивен туристички ресурс кој може да нуди услови за активности за одмор и рекреација својствени за езерскиот туризам. Езерото се наоѓа на одалеченост од 15 km од Конче, 18 km од Радовиш и 25 km од Штип. Сместено е во северозападниот дел на Општина Конче, во непосредна близина на селата Долни Радеш, Габревци и Долна Врашtica. Мантово е изградено кон крајот на 70-тите години на минатиот век, со преградување на реката Крива Лакавица. Преградувањето е направено со камено-насипна брана со глинено јадро. Езерото има правец на протегање северозапад-југоисток, со должина од 4,5 km и просечна ширина од 600-800 m. Брегот, долг 15,2 km, е доста разгранет со 6 истакнати заливи и неколку полуострови. Просечното ниво на езерото се наоѓа на надморска висина од 402 m, но истото осцилира по неколку метри, во зависност од сезоната. Мантово максимално може да акумулира 49 милиони метри кубни вода, така што според волуменот, тоа е втора акумулација во источниот дел на Република Македонија, по Калиманци. Површината на водното огледало изнесува 4,5 km², а најголемата длабочина на езерото е 20 m (веднаш до браната). Иако целосно се наоѓа во Општина Конче, езерото е градено со цел да ги задоволи потребите и на соседните општини. Примарна функција на езерото е да го наводнува Радовишко Поле, потоа да обезбеди водоснабдување на Општина Конче и да ги обезбедува потребните количини вода за рудникот „Бучим“. Уште во времето на изградба на оваа акумулација, увидени се нејзините потенцијали и од тогаш, паралелно со нејзината примарна намена, Мантово е предвидено да прерасне во главен центар за одмор и рекреација за Штип како најголемиот град во регионот и за околните општини. Од сите овие предвидени функции, езерото денес исполнува само една – обезбедување вода за рудникот „Бучим“, којшто континуирано за свои потреби користи 2 милиони кубни метри вода годишно. Со ова искористеноста на водниот потенцијал на езерото е едвај десетина проценти.

Во поглед на туризмот, Мантово и неговата околина може да понудат бројни погодности, како: чист воздух, прекрасен природен пејсаж со импресивни вулкански купи во околината, разновиден жив свет, потоа мир и тишина со која е опкружено ова прекрасно место. Езерото има пријатна микроклима, така што ја снижува температурата на воздухот во жешките летни месеци, за неколку степени. Езерската вода, пак, во летните месеци може да се загрее до 25°C, што го прави погодно за капење и за различни видови водни спортови. Езерото изобилува со богат и разновиден биодиверзитет, со најразлични видови слатководни риби, рак и птици. Во акумулацијата се среќаваат жаби, водни желки и водни змии. Составот на ихтиофауната е богат. Најзастапени риби се: крап, сом, клен, караш, костреш, перкија, скобуст, црвеноперка, лињак и друго, па затоа е честа дестинација на љубителите на спортскиот риболов. Во водите на езерото индустриски се одгледуваат крап и патрмка во три рибници. За жал, не постои објект каде што посетителите можат да бидат угостени со рибни специјалитети.

Целата поширока околина на езерото е опкружена со шуми и ливади така што, доколку се уредат пешачки патеки, ќе можат да бидат искористени од вљубениците во пешачењето, а доколку се уредат и велосипедски патеки, тогаш ќе можат да се искористат за планински велосипедизам. За оние, пак, коишто не се занимаваат со ниеден од овие спортови, во случај да се појават претприемнички иницијативи, би можело да се организираат екскурзии со посета на селска куќа во околните села, каде што во етно стил би можело да им се покаже како се молзе крава, како се прави сирење, како се приготвува леб и месо во фурна на дрва и на крај сето тоа да се дегустира. Екскурзиите би можеле да опфатат и посета на стара воденица на вода за да се види како се мелело житото порано, како се прави домашна ракија, како се нижел тутунот, посета на трло за овци и сл.

На самиот брег од езерото се наоѓа и манастир. Исто така, во непосредна близина е познатиот рид Габровска Чука, кој претставува недоистражен археолошки локалитет. Во близина на истиот рид, особено е интересен и делот на речиси вертикалните гранитни карпи со висина од 2 до 25 метри. Овие карпи се со јужна експозиција и овозможуваат добри услови за алпинистичко искачување и веќе се посетуваат од љубителите на овој адреналински спорт од локалниот алпинистички клуб „Плоча“ од Радовиш.

Локацијата на езеро Мантово претставува важно живеалиште на птици, посебно за мршојадци и птици преселници. Границата на територија се наоѓа источно од ридот Пилаф Тепе, северозападно од врвот Руево Брдо, потоа поминува западно низ селото Горачино, преку реката Крива Лакавица достигнува до изохипсата од 400 м. Потоа источно од селото Лесковица, каде се качува на 500м. Одејќи кон селото Гарван, па селото Загорци, селото Скоруша до Радешки Рид и по течението на Радешка Река до источниот брег на езерото Мантово. Потоа поминува низ локацијата Голити ридиње, кон Големата Нива и Самарџица. Од тука на ридот Голема Чука и се спушта пак кон Пилав Тепе. Подрачјето е дел од сливот на Крива Лакавица, во кој доминираа вулкански карпи со палеозоичен релјеф.

Согласно со прелиминарните истражувања на овој простор, во гнездовиот период е регистрирано присуство на еден пар глобално загрозени египетски мршојадци и по еден пар европски значајни црн штрк (*Ciconia nigra*) и орел змијар (*Circaetus gallicus*). Поширокиот простор е погоден за гнездење на глобално чувствителниот царски орел (*Aquila heliaca*), и потребно е истражување за утврдување на фактичката состојба. Просторот е погоден за прелет на грабливи

птици за време на миграција, и при есенска миграција се набљудувани повеќе единки осојади (*Pernis apivorus*), орли змијари, џуџест орел (*Hieraaetus pennatus*) и повеќе видови соколи. Потребно е истражување за интензитетот на прелетот како на грабливите птици така и на групите на штрковидните (*Ciconiiformes*) и гусковидните (*Anseriformes*) птици¹. Овој ресурс е извонредно значаен и има многу голем потенцијал за развој на екотуризмот манифестиран преку рекреации, пешачење и набљудување птици.

Во моментот на езерото речиси нема никаква туристичката понуда. Постојат повеќе причини за таквата состојба, како што е немањето на сместувачко-угостителски објекти, продавници за основни намирници, неуредени патеки и плажи, немање туристички маркетинг и др. Можеби досега главна причина е инертноста на локалното население, коешто традиционално е ориентирано кон земјоделство, а со недоверба го прифаќа туризмот како занимање и извор на приходи за егзистенција. Од овие причини езерото е посетувано само од еднодневни или викенд - туристи со шатори, како и од сопствениците на околните викендички. Тоа што езерото и по речиси 40 години од своето постоење сè уште ги нема искористено своите туристички потенцијали, укажува дека туризмот не може да се развива спонтано. За искористување на сите овие претходно споменати туристички потенцијали и нивно развивање и унапредување, потребно е вклучување на сите релевантни фактори во општината, регионот, па и во државата. Првите чекори се веќе направени од страна на Општина Конче со изработката на урбанистичката планска документација за туристичка населба во која е предвидена изградба на голем број викендички, три хотели, автокамп, трим-патеки и спорски терени до езерото и придружна инфраструктура која треба да обезбеди снабдување и други потреби на посетителите, туристите и сопствениците на викендичките. За жал, сè уште не е обезбедена базичната инфраструктура во поглед на електрификација, пристап до вода за пиење и канализациски системи за справување со течниот отпад. Ова е една од главните причини за нискиот интерес за инвестиции на оваа локација која може да прерасне во атрактивен рекреативен и спортски туристички центар со голема фреквенција на гости, посебно во топлите летни месеци, а понатака, со нејзино доразвивање и во остатокот на годината. Дополнително, општината во декември 2014 година, со изградбата на трите „Влашки колиби“ обезбеди услови за сместување на мал број туристи (максимум десет лица) во камп стил. Ова сместување е за луѓе кои се мобилни, вљубеници во природата на кои им се потребни минимални услови за преспивање, односно само покрив над глава. Колибите се изградени во стар стил, од дрво, со бетонска подлога, а опремени се со креветни основи, маса и дрвени клупи. Изнајмувањето на една ваква колиба е симболично и се прави директно во Општината, што повторно укажува на недостигот на субјекти кои се занимаваат со туризам. Колибите се изградени во рамките на проектот „Културното наследство на Власите во регионите на Конче и Серес“, од програмата за прекугранична соработка меѓу Македонија и Грција. Колибите во себе содржат автентична приказна и изградени се на локација на патот по кој во минатото Власите од Шар Планина минувале и ги носеле своите стада со овци на зимување во потопли краишта. Иако на оваа територија никогаш не живееле Власи, оваа приказна содржи многу голем потенцијал за создавање производи и туристичка понуда базирана на историја,

¹ Локалната акциска група (ЛАГ) „Плачковица“ Стратегија за развој на руралната средина

традиција и гастрономија која може да обезбеди автентични доживувања и да мотивира туристите да почнат да доаѓаат и да го посетуваат овој крај, но засега тоа изостанува.

Освен најголемото езеро Мантово, на подрачјето на Општина Конче има неколку мали микроаккумуляции кои се користат за наводнување, напојување на стоката, риболов, рекреација и други намени. Тоа се двете мали акумулации Конче 1 и Конче 3 изградени на околу 600 метри надморска височина и на 2 km северно од Конче во сливот на Водени Дол. Истите се долги 300-400 m, а широки 100-150 m. Овие две езера служат за наводнување на околу 10 до 15 ha површина, а капацитетот на акумулираната вода во овие две езера е 20 милиони m³ вода. Дел од брегот на овие акумулации е уреден со пешачки патеки и клупи за седење, што ја зголемува нивната атрактивност за рекреативни активности.

Природни ресурси со туристички вредности во Општина Конче имаат и двете ниски планини - Конечка Планина, уште позната и како Серта, со нејзиниот јужен продолжеток Градешка Планина и планината Смрдеш. Овие две планини го заградуваат басенот на реката Лакавица од три страни. Исклучок е северната страна на басенот.

Конечка (Серта) со Градешка Планина е расчленет нископланински масив, со правец на протегање северозапад – југоисток, во должина од дури 60 km и широчина 5-13 km. Во правец северозапад - југоисток се редат и планините кои го сочинуваат масивот, иако истите не се јасно издвоени како самостојни целини. Така, на север е Конечка Планина, помеѓу Тиквешка Котлина и долината на реката Крива Лакавица, на југ е Градешка Планина, помеѓу Демиркаписка Клисура и долината на Бела Река. Уште појужно се протега Плауш, но тој е надвор од границите на општината. Главното било на масивот е речиси праволиниско, а неговата височина постепено се зголемува од север кон југ, и тоа од 800 до 1100 m. Билото е заоблено и претставува стара ерозивна зарамнина. Само наместа се издигаат возвишенија кои ги претставуваат највисоките планински врвови, и тоа Волчјак (1159 m) и Бел Камен (1151 m) на Конечка Планина, потоа Вршник (1031 m) и Јамички Врв (1030 m) на Градешка Планина. Билото на Конечка и Градешка Планина е водораздел помеѓу Вардар и неговата притока Брегалница. Масивот на Конечка со Градешка Планина, геотектонски лежи во Вардарска Зона. Во геолошки поглед, повисокиот дел од масивот е изграден од палеозојски шкрилци и мермери, а во подножјето се неогени седименти. Планинскиот масив е доста расчленет со бројни, најчесто поројни водотеци, кои му даваат ребрест изглед. Поради оголеноста на теренот и геолошкиот состав, современата ерозија е мошне изразена. На неколку мали локалности, во карбонатните карпи има кратки пештери кај Бели Рид (1107 m).

Смрдеш е ниска планина која се протега помеѓу Струмичко-радовишката Котлина на исток, Лакавичкиот Басен (долина на Крива Лакавица) на запад, Дервентска Клисура на север и долината на Турија на југ. Планината е долга 27 km, се протега во правец северозапад – југоисток и зафаќа површина од 201,5 km². За потеклото на името на овој масив, македонскиот револуционер Ѓорче Петров го запишал следното толкување на месното население: „некојси овчар толку длабоко заспал што се изгубил и волкот му ги изел овците, па поради неговата мрзливост го нарекле

„смордле“, име што подоцна ѝ го дале на планината каде што се случило тоа“². Во геолошки поглед е изградена главно од кристалести шкрилци, гнајсеви, микашисти, филити и мермери. Во крајниот северозападен дел има терциерни ефузивни карпи: андезити, туфови и бречи, а странично по должина на планината се јавуваат плиоцени седименти (Арсовски, 1997). Поради разновидниот, главно неотпорен геолошки состав, во релјефот преовладуваат денудациски форми. На крајниот северозапад е застапен палеовулканскиот релјеф (со старост од 20-30 милиони години) со остатоци од фосилни вулкански купи, кратери-калдери и остри каменливи врвови - некови. Овој простор е меѓу најатрактивните природни предели на Општина Конче. Така, покрај источниот брег на езерото Мантово се издигаат неколку впечатливи купи, меѓу кои најимпресивни се Тресковечка Чука (599 m), Дрмилов Камен (489 m), Муовец (635 m) и др. Од нив се протега одличен поглед кон Лакавичката Област и кон езерото Мантово, па погодни се за геотуризам, видиковци, параглајдинг и слични туристички активности. На самите купи има бројни денудациски форми во вид на камени столбови, камени печурки, громади, импресивни блокови, траги од течење на лава и сл. Во централниот дел на планината Смрдеш, околу врвот Краста (951 m), во мермерите има одредени површински и подземни карстни форми како што се вртаци, кратки пештери, кои можат да бидат интересни од туристички аспект. Со изградбата на солиден асфалтен пат покрај езерото и долината на Лакавица, сите овие преубави палеовулкански пејсажи станаа лесно пристапни, па истите може да се видат и доживеат како сведоци на едно бурно геолошко време. Она што недостига е угостителска и сместувачка инфраструктура која ќе им излезе во пресрет на задоволување на другите потреби на туристите.

Растителен и животински свет

Растителен свет

Шумските комплекси на територија на Општина Конче во минатото зафаќале поголеми површини, но поради нивната експлоатација површината под шума е намалена. Но, и покрај тоа, шумските површини се прилично големи и со нив стопанисува Јавното претпријатие „Македонски шуми“. Шумите на Конечка Планина заземаат простор од на 500 метри височина, па сè до највисоките врвови, додека на Смрдеш шумскиот појас се протега помеѓу 500 и 800 метри надморска височина. На Конечка Планина шумските комплекси се застапени со даб, бука и мешана шума. Дабовата шума зафаќа површина од околу 800 ха, буковата е со површина од околу 700 ха, а мешаната нискостеблеста шума се простира на површина од околу 1.700 ха. На Смрдеш најзастапени се нискостеблестите листопадни шуми. Во нив преовладуваат дабот и габерот. Оваа шума се простира на околу 10.000 ха.

Тревниот регион, односно пасиштата на територија на општината не се развиени како вегетациски појас. Имено, во Општина Конче се развиени само средни шумски пасишта, изолирани со шума и тие се лоцирани на највисоките шумски појаси и во извориштата на реките.

Во Општина Конче е присутна смрдликата наречена уште и како смрдеш (*Pistacia terebinthus* L. фам. *Anacardiaceae*). Ова растение претставува листопадна грмушка со мало дрво.

² Петров, Ѓорче (1896). превод: Марио Шаревски. уред. Материјали по изучувањето на Македонија (2016 издание). Скопје: Единствена Македонија.

Една од теориите за името на планината Смрдеш е поврзано токму и со ова растение, односно дека планината го добила ова име во минатото поради значителното присуство на оваа грмушка.

На територија на Општина Конче виреат и повеќе видови билки, лишаи, шумски плодови и печурки. Диверзитетот на овој вид флора не се разликува од вообичаено распространетиот на територијата на Република Македонија. Од билките застапени се камилицата, кантарионот, планинскиот чај, копривата, мајчината душичка, ајдучката трава и др. Самоникнатите шумски плодови се застапени со смрека, боровинка, диво јаболко, капинки, малини, диви јагоди и др. Од лишаите застапени се буковиот и дабовиот лишај. Најзастапени печурки на територија на општината се вргањот, рујницата, лисичарката, смрчката и др. Овие природни ресурси можат многу ефективно да бидат искористени во локалната туристичка и гастрономска понуда како финално преработени производи, и тоа: суви и конзервирани печурки, чаеви, џемови и компоти, зачини, фармацевтски производи, сувенири и сл.

Автентични земјоделски култури и производи

Тутун „Јака“ е висококвалитетен тутун кој на територијата на општината се произведува во количини од околу 1 милон килограми годишно, што претставува повеќе од 5% од вкупното производство на тутун во Република Македонија. Во тутунопроизводството е вклучено речиси целото работоспособно население од општината и сите домаќинства. Како најзначајна земјоделска култура, производството на тутунот го обележува целокупниот живот на населението и истиот се одвива согласно со земјоделскиот годишен календар за оваа култура. Токму поради стратешкото значење на оваа култура, тутунот и годишните активности поврзани со неговото производство можат да станат значаен ресурс околу кој би се создала автентична туристичка понуда. Општината може да создаде музејска поставка за тутунот, по углед на Музејот на тутунот во Прилеп, но и тоа така во соработка со населението, граѓанскиот и бизнис-секторот можат да создадат манифестации поврзани со годишниот циклус на производство на кои би поканиле и учествувале посетители од регионот и пошироко.

Афион - земјоделска култура која заедно со памукот била многу застапена на целокупната територија на општината. Неговото производство почнало да опаѓа со почетокот на веков, пред сè поради задолжителната обврска за одобрение за производство, тешкотиите со пласманот и ниската цена. Во моментот само три фамилии во Габревци одгледуваат афион. Одгледувањето афион и календарот на неговото производство исто така може да бидат значаен ресурс за создавање автентична туристичка понуда во делот на руралниот и агротуризмот.

Најверојатно во минатото од афионот се произведувала и афионова сол. Доколку се интензивира производството на оваа култура, во туристички цели може да се вложат напори за враќање на производството на афионовата сол со што би се зголемила автентичноста на туристичката понуда. Се претпоставува дека во семејствата сè уште се сочувани старите рецепти за производство на солта и потребно е понатамошно истражување, Доколку, пак, не се пронајде рецептурата, истата може да се „уведе“ од локации во државава каде што сè уште постои нејзино производство.

Значењето на овие две земјоделски култури и нивниот потенцијал може да се види и по тоа што грбот на општината ги содржи приказите на локален народен мотив во кој се прикажани афионот и тутунот.

Бакла (*Vicia faba*) - градинарско растение со бели цветови и плод од зрна покрупни од грав. Баклата е култура на која ѝ се заканува исчезнување и потребни се итни мерки за да се заштити. На територијата на општината се регистрирани само три примероци (растенија). Баклата, воопшто, многу ретко се одгледува. Одгледувањето сè уште во мал обем е присутно во Гостиварско и во Битолско. Според процените на организацијата, движењето Slow Food во Македонија, многу веројатно е во колективната меморија сè уште да постојат рецепти за локални специјалитети направени од бакла. Напори за заштита на ваквите ретки растенија вложува компанијата „Фармахем“ од Скопје. Постои обемен проект (4+4 години) за заштита на биодиверзитетот во сливот на Брегалничкиот Регион³. Истиот пристап може да биде искористен во создавање сличен проект за заштита на загрозената биолошка разновидност во Конче.

Животински свет

Разновидната вегетација овозможува услов за живот на повеќе видови дивеч, и тоа како влакнест така и перјаст, а со тоа и услови за развој на ловниот туризам. Од заштитениот дивеч, поприсутни се зајакот и срната. Зајакот најмногу е присутен во низинските и ридските подрачја. Неговото присуство во повисоките подрачја е помало. За зајакот постои регулација на отстрелот. Срната, пак, е трајно забранета за лов и таа е населена на терените на Конечка Планина и Смордеш.

Од незаштитениот дивеч на територијата на општината живеат волкот, јазовецот, лисицата, дивата свиња (за време на расплодот ловот на ова животно е забранет), куната и др. Сите се главно застапени на повисоки надморски височини, односно во планинските предели.

Од перјастият заштитен дивеч присутни се полската еребица, еребицата камењарка и фазанот. Полската еребица се среќава во долните делови на реката Крива Лакавица и нејзиниот отстрел се регулира со повремени забрани. Еребицата камењарка ги населува повисоките предели на општината. И за оваа птица постои регулација на отстрел. Фазанот во општината не е автохтон вид туку е внесен и го населува регионот на сливот на Крива Лакавица. Ловно-риболовното друштво „Студенец“ од Конче, кое управува со дивечот и неговиот лов, обезбедува подмладок за овој вид птица.

Дополнително, на територијата на општината се среќаваат и различни видови херпетофауна (желки, гуштери, змии - отровници и неотровни) и слично, потоа скакулци и различни видови пеперутки.

Ретки водни безрбетници во акумулацијата Мантово

Бројот на познати акватични макроинвертебрати од сливното подрачје на реката Брегалница е висок и изнесува 327 видови. Сливот на реката Брегалница е единствено наоѓалиште на родот *Hydrochus* и видовите *Hydrobius fuscipes* и *Agabus didymus* во Македонија. Околу десет

³ Биолошка разновидност во сливот на реката Брегалница, Деконс-Ема и Македонско еколошко друштво, Скопје, 2015

видови од овие тврдокрилци живеат во Мантово, Конче 1 и 3. Освен на територија на Општина Конче, овие макроинвертебрати се жители на солените бари во Овче Поле, Слан Дол и Кочанската Долина.⁴

⁴ Биолошка разновидност во сливот на реката Брегалница, Деконс-Ема и Македонско еколошко друштво, Скопје, 2015

Културни атрактивности на Општина Конче

Историски гледано, материјалните податоци укажуваат дека на територија на Општина Конче животот се одвивал во континуитет уште од пред новата ера. Во ова подрачје постои мноштво на создадено наследство од кое одреден дел се со многу висока туристичка атрактивност.

Споменици од христијанската култура

Споменици на културата на територија на Општина Конче

Манастирот и црквата Свети Стефан во село Конче

Кога станува збор за недвижното културно наследство во Општина Конче, најрепрезентативниот објект е манастирската црква Свети архијакон Стефан, во кругот на некогашниот Конечки манастир. Таа се наоѓа во западниот дел на селото, во непосредна близина до училиштето „Гоце Делчев“, во самото подножје на Конечка Планина. Значајно е да се спомне дека овој комплекс има две имиња. Второто име е „Пресвета Богородица“, по кое и денес е позната меѓу населението. Ова име се поврзува и со чудесната икона на Пресвета Богородица која сама се појавувала во манастирот и за која се верува дека доаѓала од гевгелискиот крај.

Во тек е уредување на манастирскиот комплекс. Во поново време е уреден и самиот манастирски двор и е изградена нова влезна порта, а во тек е изградба на нови коначи со што црквата ќе добие придружни објекти и манастирскиот комплекс повторно ќе се заокружи во целина. Со изградбата на коначите општината ќе добие дополнителни сместувачки капацитети за посетителите на општината.

Од малкуте достапни публикации во кои се споменува, може да се констатира дека е малку проучен до денес, во поглед на неговата историја, архитектура и сликарство.

За тоа, како што констатираат авторите на неколкуте достапни научни анализи, придонело и тоа што црквата во неколку наврати била оштетена и делумно реконструирана, така што денес две третини од фреските се уништени, а останатиот дел се избледени, а дел од нив - ретуширани и слабо видливи.

Кус научен осврт на манастирот даваат авторите Коста Балабанов, Антоние Николовски и Димитар Ќорнаков во стручната монографија *Споменици на културата на Македонија* (електронско издание, Каламус, Скопје, 2014).

Како што се наведува во монографијата, манастирот бил подигнат или обновен од големиот војвода Никола Стањевиќ, за време на владеењето на цар Душан, пред 1366 година. За тоа, како што се наведува, сведочи еден средновековен документ (хрисовул) издаден во 1366 година, со кој цар Душан го потврдува приложувањето на манастирот под владеење на светогорскиот манастир Хилендар. Понатаму во текстот дознаваме дека во манастирот во Конче ги поминала последните години од својот живот и била била погребана (кнегињата Катарина, з.н.) Кантакузина, ќерката на деспот Ѓураѓ. Во пописот на денешната состојба на манастирскиот комплекс авторите ги вбројуваат: црквата Св. Стефан, кон која се додадени нартекс и отворениот

трем, од западната страна; кула - пирг, со квадратна основа; и конак, западно од црквата, подигнат во поново време.

Според архитектонските карактеристики, црквата има форма на впишан крст со купола поставена врз осмостран тамбур, кој се издига на четири цврсти столбови. На источната страна од храмот е подигната петострана олтарна апсида со двоен т.н. бифорен прозорец, чиј отвор е поделен со мермерен четворостран столб, со пластична обработка од надворешната страна.

Помеѓу зачуваните композиции од оштетениот живопис, се посочени фреските „Причестување на апостолите“ и „Поклонувањето на Агнецот“ во апсидата, како и ликовите на Богородица и Христос на столбовите од иконостасот, настанати, според некои мислења, во времето пред 1371 година.

Иконите се од поново време, по направените првични реконструкции на црквата. Како автори на иконите од иконостасот се посочени Димитар Андонов - Папрадишки и штипскиот зограф Костадин Вангелов.

Драгоцени информации за манастирот во Конче и за црквата Свети Стефан се објавени во научната монографија „Манастир Конче“, чиј автор е српската историчарка на уметноста Смиљка Габелиќ, од Институтот за историја на уметноста на Филозофскиот факултет во Белград (2008).

Врз основа на долгогодишно истражување, анализи и аналогии, авторката дава преглед на историјата, архитектонските и декоративните особености на храмот и на манастирскиот комплекс, но, како што наведува и самата авторка, за едно попотполно истражување и согледување на архитектурата на црквата и манастирот потребни се нови, дополнителни и опсежни истражувања, како на црквата и на кулата, така и на манастирот, во целост.

Во делот за историјата на манастирот се дадени податоци за ктиторот — големиот војвода Никола Стањевиќ, како и за настани што се поврзани со основањето, економијата, намената, посветата и датирањето на манастирот; податоци за гробот на војводата Стањевиќ, како и податоци извлечени од богато илуминираната книга Четвороевангелие, една од двете негови зачувани донации.

Историјата на манастирот во времето на османлиското владеење, според авторката, ја осветлува еден податок од крајот на 15 век, кој се однесува на грофицата од Целје кнегињата Катарина Кантакузина Бранковиќ, погребана во манастирот. Во обидот да се расветлат причините за нејзиното доаѓање, се разгледува животниот пат на Кантакузина, кој завршил во манастирот кој некогаш бил метох на манастирот Хилендар на Света Гора. Животот во манастирот, како што наведува Габелиќ, подоцна згаснал, а бил обновен во втората половина од 19 и во 20 век. На тој период му се припишуваат доградената припрата, тремот и одделни елементи од портата, а обновувањето оставило траги и во внатрешноста на црквата, која добила понов фрескоживопис, висок иконостас со големи икони и насликан престол, кои сведочат за стремежите и видувањата на времето во кое биле создадени, а за кои се очекува да се произнесат некои нови истражувања.

Во заклучокот на научниот труд авторката констатира дека и покрај фрагментарноста на податоците, манастирот Свети Стефан во с. Конче претставува богат по содржина споменик на културата, кој во своето време бил, секако, еден од најистакнатите помеѓу своите современици, за што зборуваат и денешните негови остатоци.

Според истражувањето, манастирот е, всушност, најголемиот зачуван властелински храм на територијата на некогашна Србија од времето на Цар Урош, а зачуваните делови од сидното сликарство и манастирот во целина зборуваат за некогашното големо значење на Конче во средновековната српска држава.

За тоа, според авторката, сведочат стаменоста и изгледот на црквата, нејзиниот релјефен архитектонски изглед и содржината на насликаната програма, иконографски префинето конципирана и изразена преку современо определен јазик на уметноста.

Во поглед на историјата, се наведува дека храмот, најверојатно, бил подигнат и насликан во седмата деценија од 14 век, непосредно пред пропаѓањето на средновековната српска држава, а бил подигнат на земјиште што ктиторот, големиот војвода и властелин Никола Стањевиќ, го наследил од претходниот владетел, Стефан Душан. Откако го обезбедил со имот и со луѓе што ќе му служат, во периодот пред 1366 година ктиторот манастирот го предал на владеење на светогорскиот манастир Хилендар. Годишната што се наведува е воедно и единствената хронолошка одредница поврзана со манастирот и со неговиот основач Никола Стањевиќ, кој во истиот период порачал и да му изработат луксузно евангелие, што, исто така, му го подарил на светогорскиот српски манастир.

Според авторката, наспроти верувањето дека Стањевиќ се упокоил и бил погребан на Света Гора, многу е веројатно дека тој, сепак, бил погребан во црквата во Конче, на што упатува издлабен натпис од надгробната плоча пронајдена во црквата во Конче, чија содржина упатува дека ктиторот, најверојатно, бил закопан таму, во периодот од 1366 година до 1371 година. Вториот најинтересен дел од историјата на манастирот, според сознанијата на авторката, се поврзува со времето на владеење на Османлиите, кога во манастирот, кој и понатаму бил активен, своето прибежиште за крајот од животот нашла Катарина Кантакузина, вдовица на грофот Улрих Втори од Целје, денешна Словенија, и помлада ќерка на српскиот деспот Ѓураѓ Бранковиќ. На ваквата можност, како што се наведува, упатуваат и српските летописи, според кои кнегињата била закопана во Конче во 1492 година.

Според зачуваните остатоци од некогашните објекти, се претпоставува дека Кантакузина, која била позната како претприемчива и како посветена покровителка на црквата, како своја резиденција во кругот на манастирот подигнала камена кула, денес во разурната состојба. Поаѓајќи од некогашната административно-правна подреденост на Конче во однос на манастирот Хилендар и од поимањето на династиското достоинство, авторката оценува дека престојот на Кантакузина во манастирот Свети Стефан, каде што живеела без да биде замонашена, отвора прашања за начинот на кој бил подреден животот во манастирот.

Континуитетот на манастирот, според авторката, најверојатно бил прекинат од земјотрес, а неговиот трет значаен период почнува со неговото обновување во средината од 19 или во првата половина од 20 век. Со градителските интервенции и декорирањето што биле направени во 1922 година и Конче фатило приклучок кон значајните уметнички потфати од тој период. Изработени биле висок иконостас, од современ тип, и биле насликани дрвен трон и големи икони. Автори на иконите биле познатите сликари Коста Вангелов (Вангеловиќ) и Андон Папрадишки (Димитар Андонов Папрадишки), кои дале свои дела во многубројни манастири во околината, а сè уште не може со сигурност да се датира времето кога биле изработени новите сидни фрески во храмот, со кои бил прекриен стариот живопис. Историскиот преглед е заокружен со информацијата за

најновиот зафат во црквата, во 1970-тите и во 1980-тите години, кога била извршена реконструкција на црквата и реставрација на првобитните фрески.

Правоаголниот план на манастирот, ситуиран на израмнета падина во подножјето на планината, според формата на основата ја следи локалната византиска традиција, својствена за значајните монашки целини во словенска Македонија, како Лесново, Трескавец, Зрзе и Марковиот манастир.

Како последица на повеќекратното обновување на црквата во Конче, особено во погорните зони, тешко е да се заземе детален став за особеностите на нејзината архитектура. Сепак, со сигурност може да се дефинира типологијата на црквата, која е најраспространета во 14 век. Црквата припаѓа на црквите од рановизантиски тип, односно на византиските куполни храмови со впишан крст со четири слободни столбови и полукружна апсида на источната страна, решение кое претходно е видено во штипската црква Свети Архангели и во манастирската црква во Лесновскиот манастир. Посебно карактеристична е хоризонталната издолженост на основата на столбовите под куполата, како и самата големина на зданието. Опсервирајќи ја градбата, дури и без припратата, за која не се знае дали првобитно постоела, покажува дека е во прашање една од најголемите властелински цркви во средновековна Србија. Нејзиниот сеопфатен облик денес без сомнение е соголен и на неа нема позначајни градителски специфики. Според архитектонскиот дизајн, црквата не се издвојувала во своето време по некој посебен просторен склоп, ниту по начинот на кој била изградена, макар што треба да се имаат предвид различните постапки во обработката на деловите од апсидата и од западната фасада, во споредба со другите површини на сидовите. Пошироко погледнато, црквата во Конче се вбројува во групата византиски провинциски храмови од 14 век на кои може да се забележи влијанието на солунската архитектура, особено по спецификите на тамбурот на куполата.

Во внатрешноста на црквата се регистрирани и претходно непознати градителски детали. Меѓу нив се едно вдлабнување во југоисточниот столб, сидан систем за одвод на вода во аголот, кај ѓакониконот, подземен ходник во подот од апсидата (покриен со плоча)⁵, кое според извесни траги, не се исклучува да е и местото на гробот на ктиторот, во југозападниот агол од наосот. Обновениот под на храмот и забележаните детали, заслужуваат, без сомнение, темелно археолошко истражување.

⁵ Што се однесува до подземниот ходник и плочата, кај локалното население се присутни неколку легенди. Имено, според една од легендите, големата камена плоча крие влез во 2 подземни тунела. Едниот води кон надворешната кула, а другиот оди нагоре кон планината и служел за бегане и криење на христијаните. Највпечатлива легенда е онаа за Катерина Кантакузина. Таа тука ги минала последните години од својот живот, престојувајќи во кулата веднаш до црквата. Бидејќи кулата немала влез однадвор, Кантакузина морала да влегува и излегува преку подземниот тунел што го крие плочата во црквата, кој, пак, водел до кулата. Во близина на кулата се наоѓал и нејзиниот гроб.

Друга, пак, легенда за оваа плоча и подземниот ходник е поврзана со револуционерното движење во земјата. Манастирот бил и скривалиште на четите и дејците на ВМРО. Тие го користеле вториот тунел, кој водел до планината како сигурен излез од селото.

Значаен украс на внатрешноста на храмот бил иконостасот во чијашто изработка биле употребени постари камени елементи, кои веројатно потекнуваат од 11 век. Столпчињата од некогашната преграда, од кои денес еден е вграден во прозорецот од апсидата, а три се фрагментирани, содржат плиткорелјефна боена декорација со геометриски, растителни и, делумно, зооморфни мотиви. Релјефите имаат голема сличност и со пластиката од Богородичната црква во Дреново кај Кавадарци. При анализите не треба да се испушти предвид и нивната сличност со архитектонската пластика на манастирите Ватопед и Ксенофонт на Света Гора.

Разурната камена кула е најстариот објект во состав на манастирот од периодот по изградбата на црквата. Подигната е во непосредната близина на апсидата на храмот, со влез во приземјето и прозорец на првиот кат, што укажува дека кулата се користела за живеење. Според формата и според начинот на кој е изградена, најверојатно му припаѓа на османлискиот период, кога на пошироката територија на Балканскиот Полуостров биле изградени многубројни кули со различни намени, меѓудругото - и резиденцијални. Спроед видливото, се чини дека кулата во Конче особено наликува на добро сочуваните кули во Кратово, сидани од кршен камен со обработени камени блокови на аглите, и со подземни ходници за евакуација, какви што се верува дека има и кулата во манастирот. Пред да се направат детални археолошки и архитектонски истражувања, не би можело да се тврди кога настанала и од кого била изградена, но не се исклучува можноста кулата да е изградена по нарачка на Катарина Кантакузина Бранковиќ.

Фреските од избледениот и оштетен живопис се во речиси непрепознатлива состојба, но со помош на аналогни анализи, при што за споредба се земени споменици на културата од блиските средини од византискиот период, повеќето од нив се идентификувани и реконструирани. Така, констатирани се програмски сличности со фреските од манастирите Свети Никита во скопско Бањани, како и во Лесновскиот манастир, со црквата Пресвета Богородица - Перивлепта во Охрид, Свети Ѓорѓи во Старо Нагоричане, како и во манастирите во Кучевиште, Матејче и во Псача.

Интересно да се спомене кога станува збор за црквата Свети Стефан и Конечкиот манастир е преданието за чудотворната икона на Пресвета Богородица, која просолзувала и испуштала чудотворно миро. Како што се наведува во еден запис на собирачот на народни умотворби Марко Цепенков [\[линк\]](#), локалното население практикувало обичаи и молитвени собири поврзани со иконата на празниците Свети Константин и Елена и на Спасовден.

Во контекст на туристичкиот потенцијал на Општина Конче, би ги посочиле примерите со традиционалната литија со чудотворната икона и чудотворните мошти на Светиот Великомаченик Ѓорѓи во Струга, во организација на манастирот Свети Јован - Бигорски и метохот Свети Георгиј - Победоносец од с. Рајчица [\[линк\]](#), со покровителство на Дебарско-кичевската епархија на МПЦ-ОА, како и неодамна организираната литија со иконата Пресвета Богородица - Скоропослушница во градот Струмица [\[линк\]](#), во организација на Струмичката епархија.

Катарина Кантакузина Бранковиќ

Цениме дека фактот што манастирот во Конче е местото на последното почивалиште на српската кнегиња и грофица на Целјската грофовија, Кантакузина, отвора повеќекратни можности за градење на туристичката приказна Конче, како и можност за градење меѓународна препознатливост и стратешки пријателски врски на општината.

Накучо да се навратиме на нејзиниот родослов. По таткова страна, Кантакузина е внука на средновековниот владетел Вук Бранковиќ (1329-1397) — владетел на Косово (1371-1398) и ќерка на Ѓураѓ Бранковиќ (1377-1456), владетел на Рашка и деспот на Србија (1427-1456). Од страната на нејзината мајка, Ирина Кантакузина, потекнува од лозата на византискиот император Јован VI Кантакузин (1292-1383), кој владеел во периодот од 1347 до 1354 година. Во историските записи, Катарина Кантакузина се среќава и како грофица Катарина Целјска, сопруга на грофот Улрих II од Целје, денешна Словенија, која сè до загинавањето на нејзиниот сопруг во битка кај Земунската тврдина, живеела во Грофовскиот дворец во Целје, а која и по стапувањето во брак останала доследна на православието, кое несебично го помагала. Како илустрација за значењето на Целјската Грофовија за Република Словенија, доволно е да го наведеме само податокот дека ѕвездите на грбот на целјските грофови се аплицирани и на грбот на современа Република Словенија. Овој податок отвора сериозни перспективи за создавање интегрирани меѓунационални туристички понуди кои ги поврзува името на кнегињата.

Како илустрација за нејзиното значење на просторот на некогашната Целјска Грофовија и пошироко, ќе ги наведеме податокот дека нејзиното име го носат Српската православна општа гимназија „Кантакузина Катарина Бранковиќ“ во Загреб [\[линк\]](#), основана од Загребско-љубљанската митрополија на Српската православна црква, и Орденот Катарина Кантакузина Бранковиќ [\[линк\]](#), што им го доделува Загребската митрополија на заслужни личности од општеството. Загребската митрополија, исто така, како реликвиј поседува и предмети кои некогаш ѝ припаѓале на Кантакузина.

Имајќи ги предвид гореспоменатите информации за значењето на Кантакузина и материјалните траги кои останале по неа, податокот дека таа почива во манастирскиот комплекс во Конче, како и по чувствувањето на нејзиното име и дело во поширокиот регион на Балканот, сметаме дека еден од најзначајните приоритети од културен и туристички аспект е изградба на музеј во нејзино име во рамки на манастирот Св. Стефан. Со започнување на интензивна комуникација и соработка со гореспоменатите институции и места, Општина Конче може да обезбеди искуство и реплики кои во иднина би можеле да бидат дел од музејска поставка посветена на кнегињата. Цениме дека ваквиот музеј ќе добие поддршка и од Србија и од Словенија и од институциите во овие земји кои се поврзани со ликот и делото на Кантакузина, бидејќи тоа е и во нивни интерес затоа што преку постоење на ваквиот музеј се проширува и нивното влијание и позиционирање преку промоција на нивната дејност. Ваквиот музеј би придонел во градење на една мултилатерална туристичка приказна (која ги опфаќа Словенија, Хрватска, Србија, Македонија и Турција) која може да биде дефинирана и изработена како туристичка рута „По патот на кнегињата Кантакузина“ од која Општина Конче може да почувствува сериозни придобивки во мапирањето на туристичката карта на Балканот, но и од материјалните придобивки во форми на приходи од туризмот.

Во поглед на перспективната музејска поставка посветена на Кантакузина во Конче, како неизоставен атрактивен експонат цениме дека би можела да се обезбеди реплика од ексклузивниот експонат - митра на Катарина Кантакузина - кој денес е дел од поставката на Музејот на Српската православна црква во Белград [\[линк\]](#).

Како дел од приказната, сметаме дека од полза за Општина Конче би било да развива пријателски односи и со Општина Целје во Словенија и Општина Земун во Србија, како

збратимени општини поврзани со животот на Катарина Кантакузина. Соработката со Целје би отворила повеќекратни можности за развој на туристичката приказна на Општина Конче, како црпење искуства од управувањето со Целјската тврдина (некогашниот дом на Кантакузина) како туристички локалитет и поврзување со Покраинскиот музеј на Целје [\[линк\]](#) кој како институција е чувар на наследството на целјските грофови.

Во поглед на ширењето на „видливоста“ на општината за пошироката јавност преку нејзиното културно наследство, предлагаме и унапредување на врските, па и збратимување со Општина Кратово, градот на средновековни кули, кои, според стручната анализа, се посочени најблиски по своите карактеристики до кулата во Конечкиот манастир.

Последен, но не и помалку важен елемент во мозаикот на приказната за манастирот во Конче е и стариот, голем јавор, кој, според преданијата, е стар колку што е стара и црквата. Тој е нем сведок за историјата на овој комплекс. Овој јавор е споменик на природата и како таков претставува атракција која додава вредност на манастирскиот комплекс од туристички аспект.

Перспективните систематски истражувања на црквата и на манастирот овие можности дополнително ќе ги зголемат.

Други христијански религиозни објекти и календар на настани

Другите цркви во Општина Конче се од понов датум и поголемиот број од нив се изградени во XIX и XX век, а некои се и сосема нови објекти. Тие се одликуваат со архитектура и сликарство типично за селски цркви од овој период и како такви немаат некое поголемо историско и уметничко значење, односно немаат споменично значење. Сепак, станува збор за верски објекти и како такви претставуваат локации кои се посетени од локалното население и луѓе од регионот поради задоволување на нивните духовни потреби. Тоа е и нивната атрактивност и туристички потенцијал, ако се земе предвид дека секоја од овие цркви има своја централна слава на чие чествување доаѓаат поголем број верници. Воедно, црквите се многу посетени и за време на големите христијански празници, а во нивните дворови многу често се одржуваат различни религиозни манифестации, прослави и панаѓури. Токму ова е потенцијалот за развивање одредени форми на верски и поклонички туризам кој може да се интегрира со други видови понуди, како на пример: рурален туризам, планински туризам итн.

Во продолжение се наведени и накратко се опишани најзначајните селски цркви во општината и календарот на настани кој треба да се земе предвид доколку се има амбиција да се создаде одредена туристичка понуда.

Селски цркви

- **Св. Великомаченик Ѓорѓи** во Горни Липовиќ. Црквата се наоѓа на влезот од селото, на височинка што се издига на левата страна покрај патот. Црквата е изградена во 1877 година, а иконите биле изработени во 1860 година од страна на видниот крушевски мајстор Никола Михајлов.
- **Св. Илија** во Горни Липовиќ. Објект без посебна архитектонска или културолошка вредност и впечатливост.

- **Успение на Пресвета Богородица** во село Долни Липовиќ, изградена во 1947, осветена во 1991. Трем наспроти влезот на црквата. Широка уредна тревна површина, поволна за собири и културни манифестации. Спомен-плоча во чест на жртвите во масакрот кај Саланџак и Коле Падина.
- **Св. Ѓорѓи** - параклис во село Долни Липовиќ, во близина на главната селска црква, Успение на Пресвета Богородица. Подната површина на наосот малку вкопана, што можеби укажува дека е од времето пред 1856, односно пред реформите во Османлиската Империја за рамноправност на граѓаните од сите религии. Столб со јонски капител на југозападниот агол под покривот.
- **Св. Димитриј**, параклис во село Долни Липовиќ. Крајпатно мало светилиште. Со расчистување на просторот од бујната вегетација и мал летниковец, би можело да биде точка за одмор за велосипедска или планинарска патека.
- **Св. Констатин и Елена** во село Лубница, изградена во 1840 година, незографисана, со камбанарија, мал трем и придружен објект. Се наоѓа во средишниот дел на селото.
- **Св. Илија** – манастирска црква во село Лубница, изградена на темели од стара црква, на иницијатива на Спасе од село Ињево, завршена во 2006 година. Позиционирана на ридот над селото, со поглед кон селото. Опкружена со убаво уредена рамна тревна површина. Придружен објект со трем наспроти влезот на црквата.
- **Св. Ѓорѓи** во село Лубница, во полето, на неколку стотини метри од селото, покрај патот за Конче. Столб со јонски капител на југозападниот агол под покривот, слично како кај параклисот Св. Ѓорѓи во с. Долно Липовиќ.
- **Рождество на Пресвета Богородица** во село Ракитец, изградена во 1939 година. Црквата се наоѓа на блага височинка којашто се издига над сред село. Според кажувања на локалното население, црквата била зографисана од страна на зограф-аматер од Скопје. Иконите во црквата се дело на зографот Гаврил Атанасов (1863-1951) од Берово. Во склоп на црквата има придружен објект, со трем.
- **Вознесение Христово - Свети Спас** во село Ракитец. Црква од понов период, на закосен широк простор, опкружен со дрвја, со придружен објект и чешма.
- **Св. Ѓорѓи** во село Ракитец. Црква од понов период, со придружен објект. Делумно обраснато опкружување.
- **Св. Никола** во село Дедино, сместена во горното маало, на јужниот раб од селото, изградена во 1910 година, од градителот мајстор Стоилов од малешевскиот крај. Црковниот комплекс е составен од камбанарија, помошен објект. Во непосредна близина на црквата се наоѓаат и селските гробишта. Дрвениот иконостас е со икони од 19 век и се постари од црквата, што значи дека се донесени од друг храм. Не е познат авторот на овие икони.
- **Св. Атанасиј** во село Дедино, изградена во поново време на влезот на селото. До црквата постои и помошен објект.
- **Св. Ѓорѓи** во село Загорци. Изградена е во поново време, со камбанарија, придружен објект, чешма, калдрмисана патека и убаво уреден простран двор, амбиент опкружен со дрвја. Место погодно за културни настани на отворено.
- **Вознесение Христово - Свети Спас** - стара во село Габревци, со руиниран покрив, напуштена.
- **Вознесение Христово - Свети Спас** - нова во село Габревци, новоизградена 19/20 век, веднаш до старата.
- **Свети Димитриј** - манастир во село Габревци, во шумата над селото, едно до друго со манастир-црква Св. Марена.

- **Света Марена - Св. Огнена Марија** - манастир во село Габревци, во шумата над селото, едно до друго со манастир-црква Св. Димитриј.
- **Св. Богородица** во село Скоруша, голема, со трем, камбанарија, чешма и ограден двор.
- **Св. Ѓорѓи** во село Скоруша.
- **Св. Ѓорѓи** во село Гарван
- **Св. Димитриј** во село Негреновци, мал параклис, на височинка, со придружен објект

Календаар на настани

- **9 јануари** - Свети првوماченик и архиѓакон Стефан - трет ден Божиќ (Конче)
- **31 јануари** - Свети Атанасиј - Атанасовден — се коле „курбан“ (Габрово)
- **6 мај** Ѓурѓовден (Долни Липовиќ, Лубница)
- Вознесение Христово - Спасовден (40 дена по Велигден) — главна селска слава (Габрово)
- **15 мај** - Пренос на моштите на Свети Атанасиј Велики — Летен - селска слава (Дедино)
- **22 мај** - Пренос на моштите на Свети Николај Мирликиски Чудотворец - Свети Никола - Летен — селска слава (Дедино)
- **3 јуни** - Св. Константин и Елена (Лубница)
- **19 јули** - Света Марена (Габрово)
- **2 август** - Св. Илија - Илинден (Лубница)
- **28 август** - Успение на Пресвета Богородица - Голема Богородица (Долни Липовиќ)
- **21 септември** - Рождество на Пресвета Богородица - Мала Богородица (Ракитец)
- **8 ноември** - Свети Димитриј Солунски - Митровден (Габрово)
- **9 декември?** - Св. Ѓорѓи (Долни Липовиќ, Лубница)

Споменици од исламската култура

Селската џамија во Конче

Во центарот на Конче се наоѓа единствената џамија во општината и во неа муслиманите од овој крај доаѓаат на молитва. Според нејзината архитектура, таа е од понов датум и науката и локалното население не го знаат со точност датумот на нејзиното градење ниту, пак, дали истата е изградена врз темели на постара џамија или друг сакрален објект. Според поранешниот оца во селото, Ејвас Хусеин (или Хусеин Ејвас; на турски јазик се споменува и како Хусеин Реџепов), џамијата во Конче некогаш настрадала во голем пожар, а во пожарот настрадала и голема колекција од книги и записи. Се претпоставува дека со пожарот засекогаш биле загубени многубројни информации за историјата и животот во селото Конче и во неговата околина.

Иако џамијата нема некои особени архитектонски и уметнички обележја, таа претставува убаво сочуван религиозен објект со трем, кој според особеностите, најверојатно потекнува од доцноосманлискиот период и врз кој се извршени неколку преуредувања низ годините. Претпоставка е дека последната интервенција датира од XIX век. На местото на старото минаре, со едно шерефе, во 2011 година е изградено повисоко минаре, со две шерефиња.

Пред влезната врата од џамијата е изграден трем.

Внатрешноста на џамијата е богато декорирана. Сидовите се осликани или украсени со керамички плочки кои прикажуваат флористички елементи во традиционален исламски стил и пораки од кураност напишани во манири на арапска калиграфија. Како и кај другите џамии, и во оваа, организацијата на внатрешноста е поставена така за просторот да дозволува сите верници да го гледаат имамот при проповедањето и вршењето на обредот.

Џамијата во с. Конче е во надлежност на Штипско муфтиство на Исламската заедница на Македонија.

Првата адреса кон која би требало да се насочи понатамошното истражување за историјата на џамијата е Штипското муфтиство на Исламската заедница на Македонија. Повеќе информации за историјата на џамијата и за нејзиниот ктитор би можело да се очекува да даде натписот на османско-турски, или, според некои толкувања, на арапски јазик, зачуван на еден од сидовите во тремот на џамијата.

Како можен неистражен извор на информации, сметаме дека би требало да се истражи архивската граѓа од османлискиот период поврзана со Кустендилскиот Санџак, во делот што се однесува на Радовишка каза и нахијата Конче.

Конечката џамија може да претставува сериозен туристички потенцијал, посебно за туристите кои се поклоници на т.н. културен или религиозен туризам бидејќи нејзината присутност сведочи за богатата културна и религиозна разновидност на општината. Понатамошните испитувања поврзани со џамијата имаат потенцијал да обезбедат информации кои можат да бидат искористени во градењето на туристичките приказни и кои можат да бидат интересни за туристите кои доаѓаат од Република Турција, а имаат потекло од овој регион. Преку таквите изградени туристички приказни, овие туристи би можеле директно, преку џамијата и другата поврзана понуда да се соочат со историското наследство од кое и тие самите претставуваат дел и со тоа да го надополнат мозаикот на нивното потекло.

Календарот на турски и исламски празници е исто така важен при создавањето туристичка понуда. Тука задолжително треба да се земат предвид празниците кои имаат капацитет да привлечат поголем број посетители во Конче. Такви се: хидрелез (турски Ѓурѓовден или празник со кој Турците ја слават пролетта), Рамазан, Курбан Бајрам и сл.

Османлиско турбе во близина на селата Дедино и Конче

Според еден напис споделен на една од страниците на социјалната мрежа „Фејсбук“ посветени на Општина Конче и на селото Конче, на која се објавуваат содржини на турски јазик, станува збор за локалитет на кој може да се видат остатоци од гробница сидана од камен, која според стилот упатува на објект од османлискиот период. Овој локалитет се наоѓа на потегот меѓу селата Дедино и Конче, во близина на вливот на реката Тиска во реката Лакавица. Турбето е лесно забележливо и пристапно за посета бидејќи се наоѓа во близина на патот кој води кон Конче.

Според искази од локалното население Турци, пренесени во написот, во гробницата бил погребан, како што се наведува, Гази Неврунуз-бег (се споменува и како Гази Неврузу-бег), кој бил ранет за време на некоја битка и искрвавил на бојното поле токму на местото каде што се наоѓа турбето, кое било подигнато во негов спомен. Името Неврунуз-бег, Неврузу-бег или Евронос-бег, како што со нагаѓање за вистинската форма го користат соговорниците од Конче, уште веднаш упатува на можноста дека можеби се работи за гробница на (долговечниот) **Гази Евренос-бег**

(1288-1417), еден од знаменитите војководци од првите походи на Османлиската Империја кон европскиот континент, кој ги освоил Дојран, Прилеп и Скопје, од градовите на територијата на денешна Република Македонија и кој бил учесник во Косовската битка.

Како што се наведува во текстот, за ова сведочела Ѓулбахар, ќерка на Бекир-ефенди, кој живеел во периодот околу 1840 година и за кого се раскажува дека се доселил во Конче од селото Иберли, кај Демир Капија, и кој успеал во Конче да стекне големо богатство и моќ. Преданието на Ѓулбахар го прераскажува и денес нејзиниот внук, Ејваз Хусеин, кој долги години бил оца во џамијата во Конче.

Според тоа што го чул од неговата баба, на местото на турбето некогаш се правело панаѓур, секоја година, на кој се собирале луѓето од селото со семејствата, во спомен на загинатиот воин. Панаѓурот се одржувал 30 денови пред празникот Хидрелез (Ѓурѓовден), на 5 или на 6 април. Според некои, празнувањето било на денот Благовештение (Благовец, 7 април). Како што се прекажува кај турското население од Конче, за празникот во селото доаѓале и луѓе од Ракитец, од Липовиќ и од други блиски села населени во кои живееле Турци.

Според кажување на учесник во една од панел-дискусите, во рамките на проектот за турбето има истражувано и македонскиот историчар Александар Трајанов.

Во еден друг текст, објавен, исто така, на турски јазик, на социјалната мрежа „Фејсбук“, турбето се споменува како турбе на **Иса-бег**. Иако првата помисла упатува на можна врска или совпаѓање со третиот османлиски управител на градот Скопје, Иса-бег, по чие завештание била изградена познатата скопска Иса-бегова џамија (1475), од текстот дознаваме дека се работи за личност со истото име, но кој живеел стотина години порано.

Како што се наведува во текстот, гробот на Иса-бег се наоѓа на југозапад од градот Радовиш, покрај брегот на реката Крива Лакавица (Lakaviçe Deresi), и бил подигнат од неговиот син, **Евренос-бег**.

Бидејќи во близина на турбето не постои населено место, остатоците од турбето се позиционирани на потегот помеѓу селата Дедино и Конче (во текстот на турски наведено како: Koniçe).

Документот за преправките што биле направени во 1658 (според Хиџра: 1068) на турбето што го подигнал Евренос-бег за својот татко и за трошоците што произлегле од тоа открива досега незнаени детали за турбето и за вакуфското земјиште на кое било изградено.

Според документот, кој потекнува од 17 век, турбето во кое бил погребан Гази Иса-бег, во блатото во селото Конче (пак: Koniçe), во Радовишката каза, иако било уредено како место за поклонички посети, во тоа време било разурнато и запуштено.

Значи, турбето на Иса-бег од страна на локалното население се сметало за свето место и често било групно посетувано.

Во документот се наведува дека поради лошата состојба (müşrif-i harâb olduğından esâsından hedm olunub), турбето било урнато и одново изградено.

Може да се забележи дека турбето, чии остатоци можеме да ги видиме денес, е само мал дел кој останал зачуван од новото турбе што било завршено во јули 1670 година. Според записот, димензиите на турбето приближно биле 8 метри на 7,5 метри (on zirâ' altı parmak, eni dokuz zirâ'), со четири агли, подигнато на карпа со димензии, приближно, 74 метри на 9.6 метри, сидано од камен / тули.

Просторот зафаќал површина од околу 4.480 (5.600 zirâ) квадратни метри, и бил ограден со сидови од камен или од тула (kârgir). Во неговата непосредна близина имало одморалиште со неколку соби и три конаци со многу соби. Покрај тоа, во објектите се сместувале и јавните службеници од околните места.

Како што се дознава од записите, поради близината до брегот на реката, турбето често трпело штети од надојдените води од реката и како заштита работ од брегот на реката бил изсидан со камен (или плитар) и малтер.

Во документот за првпат се укажува дека постојат индикации дека турбето му припаѓа на Иса-бег (односно, на Пранко Лазарат).

Во записот се наведува дека изградбата на турбето почнала во 1658 и се посочуваат материјалите што се користеле при повторната изградба, а се дава и попис на трошоците што биле направени.

Вкупниот износ на трошоците за преправки на турбето, како и за луѓето што биле ангажирани изнесувал 92.594 и половина акчиња.

Како што се дознава од документот, поголемиот дел од трошоците што биле направени за реконструкција на турбето биле покриени од страна од приходите на вакуфот на потомците на Евренос-бег.

Податоци за турбето наоѓаме и во две статии на Асил С. Тунчер, професионален туристички водич од Турција. Во напис за турскиот туристички портал „Туризм Хаберлери“ (www.turizmhaberleri.com), објавен на 31 март 2016 година [линк], авторот опширно се осврнува на турбето во близина на селата Дедино и Конче.

Авторот наведува дека станува збор за гробница во која е погребан **Пранко Лазарат**, познат и под името **Иса-бег**, татко на **Гази Евренос-бег**.

Името Пранко Лазарат, односно Иса-бег, авторот го посочува како познато од написот на гробот на Евренос-бег, кој е погребан во Ениџевардарско (денес, градот Јаница, во Р. Грција). Според други извори, како што вели авторот, урнатините на турбето на, како што во нив е запишано, Пранга Лазар, се претпоставува дека се наоѓаат во атарот на сега непостоечко село Пршова или Срчова, кое Македонците го нарекувале Бранки или некако слично, покрај кое течела реката Лакавица (Крива Лакавица). Турбето се наоѓа на местото на вливот на реката Тиска (Tırıska) во реката Лакавица.

Во друг напис, од истиот автор, објавен на 21 февруари 2011 [линк], се наведува дека Иса-бег го придружувал Гази Сулејман-паша (?-1357) во освојувачките походи кон Румелија, каде што подоцна загинал за време на една битка во околината на Радовиш. Иса-бег и неговиот син Евренос-бег, иако биле од единицата на бегликот Кареси, се ставиле во служба на Орхан Гази (под чие водство била основана Османлиската Империја од некогашните селџучки беглици).

Понатаму во написот читаме дека гробот на Иса-бег, таткото на Гази Евренос-бег, врховен командант во служба на султанот Мурат Худавендиѓар, се наоѓа на полпат меѓу селата Дедино и Конче, во близина на Радовиш. Турбето може лесно да се забележи кога ќе му се приближите.

За радовишките јуруци, се посочуваат како Јуруци од Аглардаг, кои потекнуваат од Турците од Сарухан (Saruhanogulları Beyliği, во околината на градот Маниса), а за јуруците од Конче, пак, дека потекнуваат од Турците од бегликот Караманогуллари (Karesi Beyliği, околината на градот Баликесир).

Од текстот се добива впечаток дека авторот има вложено голем труд во истражувањето на историјата на околината на Конче, врските со Турците пред Селџуците, за време на Селџуците, како и во времето на Османлиската Империја и со миграциите кон денешна Република Турција.

Авторот констатира дека турбето е од особена важност за турската историја и дека, според состојбата на локалитетот, може да се обнови без многу напор и без големи вложувања. Евентуалното откривање на посмртните останки од погребаниот, според авторот, може да послужат за понатамошни истражувања за генетските врски на локалното население со Турците и со денешна Турција. Сето тоа, како што констатира, ќе придонесе Македонија да добие уште поголема тежина за турските траги на Балканот.

Името Пранко Лазарат се споменува и во докторската дисертација на Ајшеѓул Чали (Калач) (Ayşegül Çalı Kılıç), која докторирала на Институтот за социјални науки на Анкарскиот универзитет, во 2011 година, насловена како „Гази Евренос-бег“.

Осврнувајќи се на потеклото на Гази Евренос-бег и на неговиот татко, кој во епитафот во гробницата на Гази Евренос-бег, во градот Јаница (порано: Ениџе Вардарско) во Грција, се споменува како Иса-бег, авторката трага по можностите за потеклото и значењето на името „Пранко Лазарат“, кој за првпат е споменат во 1457 година, во еден документ на неговиот внук Иса. Притоа, авторката ја поставува и тезата за можното словенско потекло на Пранко Лазарат. Притоа таа наведува дека досега не постојат информации за активностите или за животот на Иса-бег (Пранко Лазарат) во текот на неговиот живот и дека неговиот син Евренос-бег изградил турбе на местото каде што починал и основал вакуф во негов спомен, близу до градот Радовиш.

Обидот да се најде врска со евентуалното словенско потекло на Иса-бег (Пранко Лазарат), истражувањето неминовно го насочува и кон историските личности поврзани со Конче непосредно пред османлиските освојувања или во раните години од османлиското владеење. Познат е фактот дека во кругот на црквата Свети Стефан во Конче е погребана благородничката од српско-византиска лоза Катарина Кантакузина, ќерка на Ѓураѓ Бранковиќ, владетел на Рашка и деспот на Србија, и на византиско-српската благородничка Ирина Кантакузина, од лозата на византискиот император Јован VI Кантакузин. Трагањето по можноста во родословот да се сретне име составено од имињата Бранко и Лазар, најблиски по звучност до Пранко Лазарат, не би било неосновано, особено ако се знае дека станува збор за чести лични или семејни имиња во тогашните благороднички кругови на просторот на Србија и Македонија, и ако се има предвид дека сестрата на Катарина Кантакузина, Мара Бранковиќ, била омажена за султанот Мурат Втори. Во прилог на разработување на тезата на Ајшеѓул Чали (Калач), предвид би требало да се земе и податокот дека имињата на прадедовците на Кантакузина, по таткова страна (значи, дедовците на Ѓураѓ Бранковиќ) се, имено, **Лазар** (Хребељановиќ - цар Лазар) и **Бранко** (Младеновиќ - српски благородник, севастократор). За илустрација, пренесуваме кус хронолошки преглед на блиски личности од семејството на Кантакузина, имајќи ги предвид елементите Бранко и Лазар, како и хронолошкиот распон на времето во кое живееле Иса-бег и Гази Евренос-бег.

- Вук Младеновиќ (Бранковиќ) (1329-1397), владетел на Косово (1371-1398)
- **Лазар Бранковиќ (Вуковиќ)** (1359/1405-1410) - брат на Ѓураѓ Бранковиќ (стрико на Катарина Кантакузина, починат пред таа да се роди)
- Ѓураѓ Бранковиќ (1377-1456), владетел на Рашка и деспот на Србија (1427-1456), татко на Катарина Кантакузина

- **Лазар Бранковиќ Ѓурѓевиќ** (1421-1458) - деспот на Србија (1456-1458), најмалиот син на Ѓураѓ Бранковиќ, брат на Катарина Кантакузина - Катарина Целјска
- Катарина Кантакузина - Катарина Целјска (Вуковиќ Ѓурѓевиќ) (1418-1492)

За крај, сметаме дека е интересен е и податокот дека Пранко Лазарат, според еден шпекулативен податок, живеел во 14 век, а Евронос-бег (неговиот син), ако не е историографска грешка, живеел зачудувачки долго, 129 години (1288 - 1417). Земајќи го со резерва податокот за неговата долговечност, не е исклучена можноста дека името Пранко Лазарат би можело да се однесува и на личност родена подоцна.

Овој локалитет има голем туристички потенцијал и доколку се реставрира може да прерасне во еден од најзначајните и најатрактивни локалитети за потенцијалните туристи. Мистичноста на приказните кои го обвиткуваат турбето се сами по себе доволно атрактивни за да го предизвикаат вниманието на туристите преку добро осмислена понуда. Доколку, пак, се продолжи со научни истражувања за починатиот во оваа гробница и доколку се потврдат сегашните претпоставки за покојникот и неговото потекло, тогаш ова турбе ќе се позиционира по својата атрактивност и културно-историско значење на исто ниво со црквата Св. Стефан во Конче и ќе прерасне во монументална атракција со пошироко значење за регионот. Ваквите инвестиции во истражувањето можат да дадат плод и Конче да го мапираат како туристичка дестинација која ги спојува Истокот и Западот, христијанството и исламот.

Археолошки наоѓалишта на територија на Општина Конче

Организираното живеење на територијата на Општина Конче е присутно во континуитет уште од времето на предисторијата. Различните историски периоди наложувале прилагодување на организацијата и начинот на животот, што резултирало со разновидност и разностраност на материјалните траги од минатото. Интензивноста на организираниот живот се должи пред сè на географската положба (позиционираноста и близината до важни културни и економски подрачја и центри и постоечката патна инфраструктура во историските периоди), природните карактеристики и ресурси и климатските одлики на оваа територија. Ова подрачје било изложено на различни културни влијанија и под вакви влијанија локалното население создавало сопствени особености кои формирале основа за развиен општествен живот низ историјата. На целата територија се рекогностицирани различни предисториски култури, а особено се карактеристични населбите и наоѓалиштата кои датираат од епохите на неолитот, енеолитот и бронзеното време. Богатството и разновидноста на присутните предисториски култури создале услови за понатамошен развој и уредување на начинот на живот и во понатамошните историски периоди. Понатаму, видливи се траги од материјалната култура на антиката, античката македонска, предримската и римската епоха.

Бидејќи на територијата на општината се пронајдени траги од сите историски епохи, тоа ги вклучува и епохите на средниот век, односно византиската (со сите нејзини особености) и османлиската култура. Постои значителен број локалитети и од овие историски периоди.

Сепак, поради динамиката на историските услови и овде се евидентни траги на издигања и падови. Постојат археолошки локалитети кои посочуваат на големи и утврдени населби од урбан тип кои пропаѓаат и исчезнуваат низ времето. Средниот век и доаѓањето на Османлиската Империја и нејзиното стратешко организирање и управување преку регионите познати како вилаети, санџаци или пашалаци го истиснал урбаниот начин на живеење во ова подрачје и тогаш

полека почнуваат да замираат урбаните населби. Тоа го диктирало форматот и начинот на живеење на населението кој станал доминантно рурален, но, сепак, ваквиот начин на живеење трепел влијанија од најголемите центри на Империјата како Солун и Истанбул, пред сè преку одржувањето на економски врски со истите. Понатаму, Балканските војни и поделбата на географската целина на Македонија го формираат последниот облик на населбите и организацијата на живот. Од тогаш животот добива доминантно рурален карактер со намалени можности за комуникација со поголемите балкански центри, а населбите и населението се изложени на влијанија на поголемите и соседни урбани центри (Струмица, Штип и сл.) кои влегуваат во административната целина на она што географски е познато како Вардарска Македонија, а станало дел од државата позната како Србија, Кралство на СХС и на крај како Југославија.

При рекогносцирањето и истражувањата на археолошките наоѓалишта пронајдени се населби од сите историски периоди, некрополи, утврдувања, могили, тумули, сакрални објекти и др. Како материјална трага најчесто се откривани парчиња од обработен камен, опека и керамика, стакло, метал во форма на монети и орудија и сл.

Сепак, најголемиот број археолошки локалитети на територија на општината не се сè уште доволно испитани, а не се ни приспособени за туристичка експлоатација. Потребно е уште многу труд и енергија за да се стигне до оваа состојба со локациите. Во меѓувреме, поголемиот дел од локациите можат да се посетат и да се видат како што се (сегашна состојба на рекогностизираност, анализа и заштита). Како такви, овие локалитети можат да бидат искористени и интегрирани во други видови туристичка понуда, како што се руралниот, религиозниот, планинарскиот туризам. Недостигот од водичи и стручна интерпретација на самото место може да биде надминат со изработка на мобилни апликации преку кои на туристите и посетители на општината на повеќе јазици ќе им бидат презентирани историјата, археологијата и најзначајните археолошки локации и артефакти.

Истражувањата на идентификуваните и рекогносцираните локалитети укажуваат на постоење на населби, некрополи, терми, милјокази и сл. Во нив се пронајдени остатоци од стакло, керамика, метал и други видови предмети. Најголемиот дел од археолошкото богатство што е пронајдено на територија на Општина Конче е сместено, обработено и изложено во Националната установа „Музеј Штип“. Во тесна соработка со Министерството за култура и Музејот во Штип може да се изготви план за изработка на копии, па дури и давање на дел од археолошкото богатство за презентација во Конче, доколку Општина Конче изработи и реализира план за создавање музеј или барем музејска поставка за претставување на историското и етнолошко богатство, согласно СО највисоките стандарди за чување, заштита и претставување на ваков вид материјална трага. Со ова би се достигнале нивото и подготвеноста на општината за создавање и испорака на услуги во туризмот, а за вакви зафати постојат и извори на финансирање, како на национално така и на европско ниво преку ИПА и другите структурни фондови на ЕУ.

Богатството и дизајнот на пронајдените предмети од материјалната култура од различните периоди укажуваат на високиот степен на развој и владеењето на занаетчиските вештини и технологии од страна на тогашното население. Овие артефакти можат да ѝ послужат на општината, ракотворците и уметниците од овој крај да направат свои интерпретации и видувања

на овие предмети и да создадат палета на сувенири кои понатаму можат да придонесат во создавање на сувенир-бренд на општината.

Во продолжение се сумарно претставени реконистицираните археолошки локалитети на територијата на Општина Конче.

Село Габревци

- **Илиница - Еленица**, средновековна населба. На 1 km северозападно од селото се среќаваат фрагменти од керамички садови и питоси, а при обработувањето на земјиштето се наоѓани и монети. Има мали индиции и за постоење на населба од железното време.
- **Мавровица**, средновековна некропола. Помеѓу локалитетите Илиница и Селиште, на десниот брег на Габровска Река има остатоци од гробни покривни плочи, грубо обработени.
- **Манастир**, могила од римското време. На 1,5 km југоисточно од селото се наоѓа могила со пречник во основата од 25 m и височина од 5 m.
- **Манастириште**, некропола од железното време. На 500 m југоисточно од селото се наоѓа тумул со помали димензии.

Село Гарван

- **Градиште**, средновековна населба. На околу 500m северозападно од селото се среќаваат фрагменти од керамички садови, питоси и градежен материјал.
- **Долна Бара**, викус од доцноантичко време и средновековна населба. На 1km североисточно од селото, во коријата Осојница, на една блага височинка со површина од 200 x 100 m се наоѓа градежен материјал, парчиња од тегули и имбрекси.

Село Горна Врашница

- **Манастир – Илиница**, средновековен сакрален објект. На 500m северозападно од селото се среќаваат керамиди и друг градежен материјал. Според преданијата, на ова место се наоѓал манастир со име Св. Илија.

Село Долни Липовиќ

- **Црквиште – Илиница (Еленица)**, населба од неолитското време и средновековен сакрален објект. На една помала височинка оддалечена 400-500m југозападно од селото се гледаат остатоци од неолитска населба, а на највисокиот дел темели од апсида на поголем сакрален објект – црква.

Село Дедино

- **Белуово – Бедва**, средновековна населба. На 200m западно од селото, на површина од 300 x 150m се среќаваат фрагменти од керамички садови и градежен материјал.

- **Мезар**, населба од доцноантичкото време. На 3km северозападно од селото на површината на нивите се наоѓаат фрагменти од тегули, имбрекси, питоси и керамички садови, потоа згура и кршен камен.
- **Сув Дол**, населба од неолитското време. На 2,5 km северно од селото, десно од асфалтниот пат за Радовиш, на простор од 150 x 100m се среќаваат фрагменти од куќен лепеж и керамички садови. Најдени се две секири од камен и голем број орудија од кремен.
- **Црквиште**, средновековна населба. На 2km северозападно од селото, на простор од 200 x 100 m се наоѓаат остатоци од населбинска керамика, питоси и градежен материјал.

Село Долни Радеш

- **Ајушова Бавча**, населба од железното време. Се наоѓа на 1km северно од селото, на левиот брег на Крива Лакавица. На површината има фрагменти од населбинска керамика и згура од топена железна руда.
- **Ѓуров Дол**, тумул од железното време. На 1 km југоисточно од селото, кај составот на Радешка Река и Ѓуров Дол се наоѓа тумул со мали димензии, делумно обраснат во шума.
- **Трескавец**, средновековна некропола. Во непосредната близина на локалитетот Ханче – Ан, на едно косо плато се гледаат гробни конструкции со ориентација исток-запад.
- **Ханче – Ан**, средновековна некропола. На десниот брег на Крива Лакавица, 1km северно од селото се гледаат остатоци од сидови градени од кршен камен и варов малтер.

Село Загорци

- **Манастир**, населба од железното време и средновековен сакрален објект. На 200-300 m југоисточно од селото на една височинка крај селската река обрасната со дабови се гледаат темели од средновековен сакрален објект. На благите тераси околу височинката спорадично се среќаваат фрагменти од керамички садови од железното време.

Село Ињево

- **Голема Тумба**, тумул од железното време. На околу 1,5 km источно од селото се наоѓа делумно оштетен тумул.
- **Грамади**, населба од доцноантичко време. Во обработливата површина на 2 km јужно од селото се наоѓаат повеќе грамади од населбински камења, фрагменти од керамички садови, покривни ќерамиди, питоси и друго.
- **Мала Тумба**, тумул од железното време. Се наоѓа на 1 km североисточно од селото, северно од локалитетот Меѓиште.
- **Меѓите**, населба и некропола од доцноантичкото време. На 500 m источно од селото, на простор од 200 x 400 m се среќаваат грамади од насобрани камења, фрагменти од керамички садови и питоси. На западниот крај на теренот се гледаат гробни конструкции од големи камени плочи со ориентација исток –запад.

- **Селиште**, населба од римското време. На 200m западно од селото, на левата и десната страна од селскиот пат за Горовска Чешма се среќаваат фрагменти од населбинска керамика, тегули, имбрекси и питоси.
- **Селиште**, средновековна црква и некропола. На 300 m западно од селото се гледаат остатоци од сидови на еднокорабна црква, од кој западниот сид со влезот и јужниот сид се во височина од 3 до 4 m . Апсидалниот дел бил подоцна изсидан. На внатрешната страна има траги од фрескоживопис. Југозападно од црквата е констатирана некропола и делумно уништена.

Село Конче

- **Баровска Воденица**, тумул од римското време. На 2 km северно од селото, на 70 m од десната страна на асфалтниот пат Конче - Радовиш се наоѓа тумул со пречник во основата од 15 m и височина од 3 m. На едната страна е оштетен со изградбата на селскиот пат.
- **Денќини Чуки**, могила од римското време. На 4-5 km североисточно од селото, во реонот на локалитетот Костадинци се наоѓаат две могили со пречник во основата од 30 m и височина од 5 m.
- **Дерновец**, населба од железното време. На околу 500 m северозападно од селото, на простор од 200 x 150 m се среќаваат фрагменти од керамички садови со груба фактура.
- **Корешевец**, некропола - могили од римското време. На левиот брег на поројницата Корешевец, 2 km североисточно од селото се наоѓаат две могили, од кои едната е обрасната со шума. Поголемата могила има пречник во основата од 30 m и височина од 5 m.
- **Костадинци**, населба од доцноантичкото време. На простор од 200 x 100 m, што се наоѓа на околу 5 km североисточно од селото, има множество фрагменти од керамички садови, питоси, имбрекси и градежен материјал. Најверојатно на населбата ѝ припаѓаат и могилите од локалитетот Денќини Чуки. Според селската легенда, се работи за остатоци од старото село Конче, подигнато од цар Константин, напуштено поради чума.
- **Лаката**, населба од доцноантичкото време. Северозападно од могилите на локалитетот Корешевец, на простор од 150 x 100 m се забележуваат остатоци од темели и фрагменти од градежен материјал.
- **Пршово**, могила од римското време. На 4 km северно од селото, околу 200 m над левата страна на асфалтниот пат Конче – Радовиш се издига могила со пречник во основата од 20 m и височина од 5 m.
- **Чуј Петел**, стручен наод од римското време. На 3 km северно од селото, на зарамнето плато од левата страна на патот Конче - Радовиш е откриен фрагмент од релјефна претстава на тракиски коњаник.

Село Лубница

- **Грамаѓе**, населба од доцноантичкото време. На 3,5 km северозападно од селото, на површина од 500 x 300 m се гледаат остатоци од повеќе грамади од кршен камен, фрагменти од тегули, питоси и керамички садови. Најдени се еден капител и дел од столб.
- **Лубница**, населба од доцноантичкото време. На 3 km западно од селото, над левата страна од патот за селото Скоруша, на простор од 100 x 50 m се среќаваат тегули, имбрекси, фрагменти од керамички садови и кршен камен.

Село Ракитец

- **Пасаралица**, средновековна населба. Веднаш до селото на околу 150 m од северозападната страна, по површината на нивите се среќаваат фрагменти од керамички садови, тегули, имбрекси и градежен камен.

Село Скоруша

- **Белата Лоза**, населба од бронзеното време. На 1,5 km западно од селото се среќаваат фрагменти од керамички садови и камени секири.
- **Водна Полјана**, средновековна населба. На 1 km југоисточно од селото се гледаат остатоци од питоси, имбрекси и грамади од кршен камен.

Селата во општината

Општина Конче располага со значителен фонд автентични, културни, природни и традиционални ресурси и производи кои согласно со глобалниот тренд во последните децении во руралниот туризам нудат сериозни можности за развој на оваа гранка. Истовремено уникатноста на приодот кон традиционалните производи кај населението е добра основа за креирање специфичен и унифициран модел и концепт за развој на руралниот туризам во општината.

Селските населби, покрај својата основна резиденцијална функција, сè повеќе добиваат и рекреативна-туристичка функција. Под рекреативна туристичка функција се подразбира привремен престој на градското население во рурален простор кој се наоѓа во близина на градот. Туристичката функција претставува привремен престој во руралниот простор од страна на посетители кои доаѓаат од оддалечени места (Чомиќ 2001).

Националната стратегија за земјоделство и рурален развој за периодот 2009-2013 год. ги апострофира туризмот и земјоделието како приоритетни сектори за развој на земјата и врши анализа на состојбите и на низа одговорности на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство. Национална стратегија за рурален туризам 2012-2017 ги дефинира приоритетните цели за развој на руралниот туризам, а програмата ИПАРД преку мерката 302 овозможува пристап до финансиски средства за развој на руралниот туризам.

Во Република Македонија, која по своите географски и демографски карактеристики е главно рурална, примената на интегрален приод кон поимот рурален туризам овозможува развој

на регионален пристап и промоција на хот-спот дестинации за рурален туризам. Ова особено важи за Општина Конче, пред сè поради моменталната состојба со туризмот на нејзината територија.

Од гледиште на туристичка понуда селските населби можеме да ги поделиме на:

- самостојни туристички села со комплетна туристичка понуда (сместување, исхрана, рекреација, културни содржини и сл.)
- туристички села со парцијална туристичка понуда придружена со други сегменти на туристичка побарувачка (села во близина на езера, бањи, планински центри и сл.)
- села со манифестациска туристичка културна понуда (панаѓури, саеми, фестивали, селски слави, ликовни колонии и сл.)
- транзитни туристички села (села покрај сообраќајници)
- излетнички туристички села (села во близина на градските центри)
- села кои можат да се занимаваат со давање разни услуги (лов, риболов, спорт, верски содржини, училиште во природа и сл.)

Општина Конче има мали, живописни и стари села од претежно ридски карактер, опкружени со шуми, пасишта и обработливо земјиште. Сите села се лоцирани во сливно подрачје, што значи дека се наоѓаат во близина на вода. Ваквата средина им обезбедила услови за основна економска одржливост низ историјата. Сепак, индустријализацијата од периодот на седумдесеттите и осумдесеттите години на минатиот век, како и миграциските трендови кои биле присутни повеќе децении наназад, а особено зајакнати во последната декада, придонеле населението во селата да се намали, а во четири села животот да изгасне. Во оние села во кои животот опстанал, населението сè уште го негува традиционалниот стил на живеење, занимавајќи се претежно со земјоделие и сточарство. Токму поради тоа, во одреден период на годината, во време на берба и сушење на плодовите, куќите, тремовите, чардаците и двориштата се обоени со боите на тутунот, пиперките, кромидот, а низ воздухот опојно се шири нивниот мирис. Таму посетителите можат да се стекнат со непосредно искуство на традицијата и руралниот стил на живеење и да имаат можност да вкусат автентична, свежо приготвена храна од локални производи. Во дел од селата се чини како животот да застанал. Бивајќи празни, се одличен географски и културолошки простор за набљудување и фотографирање. Во моментот посетителите нема да можат да добијат организирани услуги од руралниот туризам, но можат да видат дел од автентичната селска архитектура и традиционалниот начин на живеење. Секако, љубезноста и гостопримливоста на населението може да бидат замена за недостигот на туристичка инфраструктура и туристите да се почувствуваат добредојдени. Ова е неискористен потенцијал кој со одредени и не многу високи инвестиции и со општинска поддршка може економски да се раздвижи и да стане дополнителен приход за населението.

Во продолжение се наведени селата кои имаат најголем потенцијал за развој на селскиот (рурален) туризам, и тоа од аспект на капацитети во население и работна сила, инфраструктура и поврзаност, автентичност на архитектурата и постоење автентични содржини и приказни. Останатите села би можеле на почеток да бидат вклучени во обезбедување на логистика и во процесите на создавање синџири (вериги) на снабдување.

Селото Дедино е едно од најстарите села во општината. За неговата старост сведочат пишани записи уште од XIV век. Имено, селото е спомнато во запис од 1366 година, кога била изградена црквата Св. Стефан во селото Конче. Убавината на Дедино е неговата природа и сочувана традиционална архитектура и организација на селото.

Според преданијата, селото своето име го добило па некои дедо и внук кои живееле во оваа месност, а според научните толкувања тоа доаѓа од зборот дедо или личното име Дедо. Ако се земе предвид дека во постарите средновековни времиња, па и до денешни дни за свештеници и верски великодостојници - владици се вели дедо, поради средишната значајна местоположба, можно е Дедино да било седиште и живеалиште на некој владика од каде го добило името Дедино.

За селото Дедино во својата книга „Материјали по изучувањето на Македонија од 1896 година“, македонскиот револуционер Ѓорче Петров запишал дека се наоѓа 2 часа на југ од Радовиш на планината Смрдеш, а низ него минувал патот од Радовиш за Криволак, што од една страна му носело полза, а од друга штета зашто низ него бил патот и на конечките Турци. Во тоа време, на крајот на XIX век, селото имало околу 90 македонски куќи, а неговите жители - дединци се занимавале со земјоделство, произведувајќи крупна пченица, и со сточарство, но главното занимање им било производството на вар.

Дедино е интересно место за посета и од аспект на историјата. Од времето на Отоманската Империја за селото се врзуваат неколку историски настани, како што е изработувањето на првите бомби. Работилницата за рачни бомби во селото била отворена кон крајот на 1896 година, но била затворена во ноември 1897 година. Во време на национално-ослободителното револуционерно движење во селото Дедино отседнале и престојувале двајцата македонски револуционери - великани, Гоце Делчев и Јане Сандански. Во 1897 година во Дедино и во Ињево се одвила Радовишката афера на ТМОРО.

На 25 август во Дедино се случило убиство на двајца собирачи на даноци на тутунот, кои по своите зулуми станале неподносливи за народот. Со ова убиство настанала таканаречената „Дединска афера“. Собирачите на данокот на тутун правеле многу грабежи низ селата, поради што месното раководство на ТМОРО во Радовиш донело решение да бидат спречени со сила. Селската милиција во Дедино ги опколила и убила двајца од нив. Главатарот на групата бил ранет и успеал да избега, по што ја известил турската војска во Радовиш. Таа го опколила Дедино и во селото почнале претреси по куќите. При претресите биле откриени складови со оружје и муниција. По ова следувале малтретирања и апсења. Дури 116 селани биле затворени, а 123 биле измачувани. „Дединската афера“ се проширила и на соседното село Ињево, а предизвикала цела низа афери, со што македонското национално ослободително движење претрпело значителни штети.

Од овој аспект селото Дедино е извонреден потенцијал да прерасне во туристичка атракција за руралниот туризам, но исто така и историскиот туризам.

Селото Габревци исто така е многу старо село. Името на селото Габревци потекнува од името на дрвото габер што е застапено во шумовитиот предел околу селото. За него постојат пишани историски податоци уште од средновековниот период. Во турските пописни дефтери од XVI век, односно од 1570 година Габревци се спомнува како христијанско македонско село во

посед на Хајдар, значаен воен старешина на дворот на султанот. Во тоа време Габревци припаѓало во рамки на засебната нахија Конче во состав на Кустендилскиот Санџак.

За Габревци се врзани и преданија. Според таквото предание, селото Габревци поради чума трипати ја променуvalo својата местоположба, за што постои и народна песна:

„...Габревци наше село,
трипати селено,
од три чуми спасено...”

Селаните кажуваат дека при трикратното преместување на местоположбата на селото поради чума, тоа било „растрсано од габерје“ односно излегло т.е. била искрчена шумата со габрови дрвја за неговата повторна изградба.

Посетителите тука можат да се запознаат одблиску со впечатливата селска архитектура. Куќите во селото се со препознатливите сидани фурни и амбари во дворовите и се распоредени во три маала наречени Горно, Долно и Крајно Маало.

Селото Габревци е познато и како место на добра игра, а селаните како многу добри и прочуени играорци. Габревци исто така било познато и како населба со изразитото и силно развиено грнчарство. Во минатото со изработка на грнчарски садови се занимавало секое домаќинство, а нивните производи се продавале на сите пазари во пошироката околина, како и на пазарите во Струмица, Штип и Неготино. Сепак, со развојот на индустријата, во осумдесеттите години од минатиот век во селото останал да работи само уште еден грнчар.

И Габревци исто така има потенцијал да прерасне во своевидна туристичка дестинација во која посетителите би можеле сè уште директно да се сретнат со живата култура на населението и да бидат сведоци на фолклорот и изработката на грнчарските производи.

Конче е административен центар на општината и единствено мултиетничко населено место каде што турското население го чини мнозинството на населението. Конче е ридска населба и се наоѓа на надморска височина од 580 метри. Ова населено место е една од најстарите населби во регионот и живее во континуитет од повеќе од илјада години. Неговото име за првпат се споменува во 1019 година во записите за византискиот император Василиј II. Конче било дел од Струмичката Епархија на Охридската архиепископија. Во минатото одредени претпоставки укажуваат дека Конче било мала утврдена населба од урбан тип. Дека било гратче, претпоставките се темелат на фактите дека во месноста Горна Кула сè уште постојат остатоци од античка и средновековна тврдина, а и на податокот дека во 1366 година во Конче е изграден импозантен манастирски комплекс посветен на Св. Стефан со што Конче истовремено станува црковно и управно седиште. Со доаѓањето на Турците на овие простори, општествениот и управниот живот во Конче замира и населбата добива рурален карактер.

Освен на манастирот Св. Стефан, Конче е дом и на единствената џамија во општината.

Од регионалниот пат Радовиш – Струмица селото е оддалечено околу 20 км и е поврзано со асфалтен пат со две коловозни ленти, а од него директно водат патишта до повеќето од населените места и туристички атракции во општината.

Како населба, Конче ги има речиси сите инфраструктурни можности кои можат да бидат ставени во функција за обезбедување услуги поврзани со туризмот. Тука постојат амбулантата за

примарна здравствена заштита, стоматолошки ординации и аптеки кои се секогаш потребни и добредојдени како дополнителна инфраструктура за поддршка при обезбедувањето на туристичките услуги и служат како решенија во случај на потреба од медицинска помош.

Имајќи ги предвид информациите од погоре, Конче може да ја одигра централната улога во развојот на туризмот. Освен пристапноста и постоечката инфраструктура, тоа е место кое на иста локација, во едно дворно место, на оддалеченост од триесеттина метри се среќаваат споменик на култура (црквата Св. Стефан) и споменик на природата (стариот јавор кој е врник на црквата). Ова, самото по себе претставува раритетна атракција која вреди да биде посетена и видена. Понатаму, Конче може да биде базата од која, на почеток, би можеле да се развиваат туристичките содржини и понуда и да започне да се развива концептот на туризам заснован на заедницата. Општината има објекти во своја сопственост кои се во добра состојба и кои можат да бидат предмет на концесии за инвестиции во туризмот. Од друга страна, Домот на култура може да добие додадена вредност доколку во него се направи етнологска и историско-археолошка поставка или музеј кој би станал нова атракција и дополнителна содржина заради кои би вредело Конче да биде посетено. Финансиски средства за вакви зафати постојат, пред сè во ИПА-програмата за прекугранична соработка и во Проектот на Светска банка за локална и регионална конкурентност во областа на туризмот. Од друга страна, добро е што во манастирскиот комплекс се градат нови конаци, кои во соработка со Црквата, дел од нив можат да бидат искористени како сместувачки капацитети (макар и за туристи – поклонници).

Во Конче постои и единствениот сместувачки капацитет – приватното сместување „Апартман Липа“ во кој можат да бидат сместени до четири лица. Овој капацитет има и своја фејсбук-страница, но на неа постојат многу малку податоци за самиот апартман, неговите особености и понуда и речиси нема рецензии за истиот. Апартманот е многу значаен за развојот на туризмот и потребна е итна поддршка на истиот за да може претставувањето на капацитетот на социјалните мрежи да го прави поефикасно и попрофесионално. Претставувањето на апартманот ќе значи многу и за претставување на туристичките капацитети на општината.

Следно што треба да се направи е да се вложи енергија во мотивирање на жителите во уредување на дел од нивните живеалишта во сместувачки капацитети од рурален тип. Општината, исто така, треба да вложи сериозен напор во изнаоѓање и обезбедување услови за инвестиции во инфраструктура за угостителски и сместувачки капацитети. За вакви инвестиции постои грантова поддршка во рамки на ИПАРД-програмата.

Напуштените населби исто така имаат капацитет и привлечност. Бивајќи празни, тие се одличен географски и културолошки простор за набљудување и фотографирање. Од овој аспект секако треба да се спомнат селата во кои е сè уште присутна специфичната селска архитектура. Такви се селата Скоруша и Долна Враштица. Во Скоруша сè уште се среќаваат автентични напуштени стари куќи од плитар, додека во Долна Враштица автентични стари куќи од камен. Куќите се наоѓаат во загрозувана состојба и потребно е предупредување и поставување знаци за предупредување во селата за опасноста по туристите од блиска посета или влегување во нив поради можност од рушење на куќите.

Други атрактивности

Куќа на дрво – Конечка Планина

Изградбата на куќички на дрво и сместување во нив станува сè повеќе популарна туристичка атракција низ целиот свет. Нивниот прекрасен изглед и мирис на дрво им дава на куќичките топло чувство, а на оние кои престојуваат во нив посебно чувство на спокој и споеност со природата.

На територијата на Општина Конче, на падините на Конечка Планина е изградена првата куќа на дрво. Самата куќа претставува посебна атракција и може да се користи како сместувачки капацитет од рекреативен карактер. Таа е изградена на површина од 16 м² и поставена на крошна од буково дрво, а во неа може да се сместат најмногу три посетители. За посетителите постои и можност да бидат снабдувани со намирници и храна за време на нивниот престој. Куќата на дрво во моментот е посетена од страна на планинари и ловџии.

Куќата е еколошка, изградена исклучиво од природен материјал - чисто дрво и поради тоа елиминирани се користењето на токсични материјали што се користат за изолација на куќата, кои се доста штетни. Дебелото, разгрането буково стебло овозможува природно ладен воздух во текот на летниот период, а потопол воздух во текот на зимските месеци.

Директен пристап до санитарна вода и вода за пиење не постои. Во тек е проект за негова реализација. Пристапот до куќичката е преку земјен пат и до неа се стигнува со теренско возило или пеш.

Општината има проект со кој во соработка со инвеститорите, планира во иднина да изгради десеттина вакви куќички со што ќе се понуди нова содржина и форма на доживување на природата во Конче.

Чешми

- Чешма во с. Лубница, градена во 1978, монтирана во 2004 година, од Ванчо и Милка Секулови со семејството. Со своето опкружување (дрво, крстопат), со дополнително уредување има потенцијал да се користи за културни настани од мал формат, како литературни читања или за настани со кои се негуваат разните форми на народно творештво. Исто така, и како место за пауза на велосипедисти, под сенката на дрвото; можност за поставување штанд за продажба или послужување локални закуски.
- Чешма во с. Долна Враштица, сидана од камен, со поило за добиток

Спомен-обележја

- Спомен-плоча во чест на жртвите во масакрот кај Саланџак и Коле Падина. Спомен-плочата се наоѓа во црквата Успение на Пресвета Богородица во село Долни Липовик.

Занаетчиство

Занает претставува рачна изработка на предмети преку конкретна вештина. Со појавата на индустриското производство, а посебно со многу евтината стока поради глобалните трендови на трговија, занатите исчезнуваат.

Занаетството е добро препознаено во светските трендови и политики. Во него се инвестира многу и се откриваат можностите што ги нуди како работодавач, регулатор на невработеноста, како опција за мал семеен бизнис и егзистенција. Занаетството нуди економски потенцијал, каде занаетчијата е двигател на сопствената надградба и создавач на економска основа за идните генерации занаетчи. Поставеноста на занаетството денеска и можностите кои неговиот развој ги нуди ја поттикнува потребата од сеопфатен и организиран приод за натамошен развој со цел да се одговори на потребите на занаетчиите. Во насока на Европската стратегија 2020, која се однесува на развојот на економијата во Европската Унија за следниот период, Европската стратегија за вработување, Стратегијата на занаетчиската Комора на Република Македонија се стреми кон зголемување на вработувањето, кон структурирана едукација на постоечките и потенцијални вршители на занаетска дејност, кон обезбедување нови можности пред сè за младите луѓе.

Од аспект на туризмот, старите занаети додаваат автентична вредност на дестинацијата и нејзиното доживување од страна на посетителите. Тие ја дополнуваат приказната на дестинацијата со целата убавина на својата индивидуалност, уникатност.

Според собраните податоци, занаетството било силно развиено и разнообразно во минатото чии производи наоѓале функција и употребува вредност во сите аспекти од човековото живеење. Тоа било надалеку прочуено и поради квалитетот на производите што се продавале и во поширокиот регион. Во минатото силно развиено било грнчарството во Габревци, варџиството во Дедино, Горно Липовиќ и Ракитец, а постоеле и сите други занаети кои ги обезбедувале неопходните производи и алатки за живот и работа. Поради тоа, занаетството било и генератор на приходи кои ја обезбедувале добросостојбата на луѓето вклучени во оваа стопанска гранка. Токму занаетството е стопанската активност која може да придонесе во создавање сувенири и автентични прибори за служење на туристите во етно стил. Бидејќи занаетчиите се своевидни креативци кои имаат силно развиени естетски чувства, овие луѓе можат многу да придонесат во интерпретација и реобликување и ресоздавање на предметите од историското наследство кои може да станат автентични сувенири на општината, па дури и да се оди понатаму, да помогнат во создавањето на сувенир-бренд на општината.

Денес тоа е многу малку застапено во општината и со него се занимаваат неколку возрастни лица. Организирана продажба и изложување може единствено да се најде при одржување на одредени манифестации. Не постојат организирани продажни места ниту едукација на локалното население за придобивките и можностите од занаетството. Во општината не постои здружение што работи на ова поле. Потребна е итна институционална поддршка, едукација и вмрежување на овие луѓе доколку општината сака занаетството да опстане.

Дедино – дрводелство - рачно производство на дрвени лажици, рачки за секири и други алати и дрвенарија. Со овој занает се занимава еден повозрасен човек кој нема наследник на занаетот. Производството е неорганизирано и речиси за сопствени потреби.

Габревци – грнчарство – семејна грнчарска работилница која изработува традиционални грнчарски производи од овој крај. Тоа е единствената преостаната работилница од мноштвото во

Габревци. Постои голем интерес во рамки на семејниот бизнис оваа работилница да се прошири и повидливо да се мапира на занаетчиската карта на Македонија. Оваа работилница има интерес и капацитети за посериозни развојни чекори во делот на разновидноста и количината на производите. Имајќи предвид дека археолошките наоди од керамика со потекло од оваа територија се богати и разновидни, оваа грнчарска работилница може активно да се вклучи во своевидна интерпретација на истите и дизајнирање предмети кои би биле интересни за туристите.

Општината во соработка со бизнис-заедницата, граѓанскиот сектор и заинтересираните индивидуалци треба да вложат напор да најдат субјекти кои би можеле преку вмрежување, обука и грантови да им помогнат на овие занаетчи да опстанат и да продолжат понатаму да се развиваат. Без јасно и видливо постоење на занаетството, ќе биде многу тешко да се изгради автентична приказна на општината како туристичка дестинација.

Фолклорни друштва

На територијата на Општина Конче се активни три фолкорни здруженија. Тие интензивно работат на конзервирање и заштита на битието на селата преку зачувување на изворниот фолклор и обичаи. Значајно е да се напомене дека играорците од овие друштва се ентузијасти кои со многу љубов го негуваат фолклорот од ова поднебје, несебично внесувајќи голема енергија и сопствени материјални средства.

Друштвата ги негуваат народните ора кои се производ на традиционалното живеење и особеностите на исламот на разделно функционирање на мажите и жените, а кои биле основа во минатото за воспоставување на системите на општествено уредување и општење. Од таму, а слично и како за остатокот на земјава, како наследство кое сè уште се негува, излегуваат машките, женските и мешаните ора во ова поднебје. Бидејќи на општествени настани, веселби и слични настани не било дозволено да се мешаат половите, а уште помалку мажите и жените да се држат за рака, се појавиле машките и женските ора, односно мажите играле засебно свои ора, а истото се однесувало и за жените. Понатаму, со либерализацијата на ваквите општествени норми, кога луѓето започнале да се „мешаат“, а кога мажите и жените сè уште не смееле да се фаќаат за рака, врската при игрите одела преку марама и така се појавиле мешаните ора. Понатаму, новите генерации и новиот начин на живот придонел овие ора да се измешаат уште повеќе и во тоа време првото фаќање за рака да биде преку роднински врски, за понатаму и тоа да исчезне. Сето ова е дел на овие играорни друштва и нивното негувано културно наследство.

Играорците најчесто играат со сопствени автентични носии кои се стари и повеќе од сто години и за кои е потребна сериозна и скапа заштита. Носиите од овој регион се едни од најубавите во Македонија. Доказ за тоа се добиените награди на друштвата за автентичност и најубава носија на манифестациите како што се „Илинденски денови“ во Битола, „Ревии на народни носии“ во Струга и др.

КУД „Цветови“ од село Дедино, формирано во 1975 година, работи со две фолклорни групи: детска и возрасна. Досега „Цветови“ учествувало на многу значајни меѓународни и национални манифестации и достоинствено го презентирало фолклорното наследство на Дедино и регионот. Со помош на ова друштво, Македонската телевизија има снимено четири

документарни филмови преку кои се прикажуваат одредени фолклорни обичаи и игри кои се дел од празнувањата на позначајните христијански празници, како и претставување на обичаите на традиционална свадба од Дедино. Специфичните ора кои се негуваат од страна на ова друштво се машките, женските и мешаните ора. Се спомнува, исто така, и Комитското оро. Селаните раскажуваат дека ова оро е поврзано со престојот на Гоце Делчев во Дедино и со работата на леарницата на куршуми и работилницата за изработка на бомби.

КУД „Караџаоглан“ од село Конче е единственото друштво кое ја негува, штити и промовира автентичноста на фолклорот на конечките Турци. Друштвото е многу активно и учествува на сите позначајни фолклорни манифестации на национално ниво, како што се „Илинденски денови“ во Битола и други. „Караџаоглан“ учествувало и на манифестации надвор од земјава, а честопати учествува и на манифестации во Република Турција.

КУД „Габревци“ од село Габревци е исто така многу активно друштво кое е составено од ентузијастички, повозрасни жители на селото кои несебично ги негуваат фолклорот и обичаите на Габревци и регионот. Фолклорот на Габревци е тесно поврзан со животот, работата и стопанските одлики на селото. Бидејќи било едно од најпознатите грнчарски села, во Габревци се игра и оро кое е тесно поврзано со овој занает. Имено, секоја од играорките игра со стомна од 12 литри на главата, полна со вода. За ова оро, а и за целокупниот настап „Габревци“ има освоено прво место на фестивал во Марибор, Словенија, во 2015 година. И претходно, оваа играорна група остварувала успеси со своите настапи на меѓународно поле.

Во минатото постоело и КУД „Македонски глас“, кое на 31. Државен фестивал на народни игри и песни „Илинденски денови“ ја добило наградата за најбогат изворен фолклор. Значајно е да се напомене дека и селото Габревци е ризница на македонскиот фолклор. Автентичноста и богатството на ората и фолклорот биле причина селото да биде посетувано за проучување од истражувачи - фолклористи, историчари и археолози од штипскиот Универзитет „Гоце Делчев“.

Културно-уметничките друштва можат да дадат значителен придонес во развој на туризмот. Тие можат да бидат искористени во создавањето автентична културна и туристичка понуда на општината, а воедно да бидат искористени и како субјекти кои непосредно би им го претставиле богатото културно наследство на туристите. Со тоа општината, културната и угостителската инфраструктура во иднина би добиле партнери во збогатување на нивната понуда, а за возврат, ваквото партнерство би им овозможило на друштвата да обезбедат ресурси за одржливост.

Традиционалната свадба во Дедино може во иднина да се реконструира и воспостави како културно-туристички настан кој има капацитет да биде атрактивен за голем број домашни жители и странци кои во моментот на нејзиното одржување престојуваат во државата. За ова постојат услови. Бивајќи снимена, за неа се правени опсежни истражувања и анализи, а според луѓето – играорци на „Цветови“ постои исцрпна документација со чија помош е возможна темелна и веродостојна реконструкција на обичајот. Спред нив, пишаните научни материјали можат да придонесат и во реконструирање и на други обичаи кои можат да прераснат во етно-туристички настани.

Гастрономија

Традиционалниот начин на живот ја вообличио и локалната гастрономија на населението од овој крај. Живеејќи од природата, населението ја формирало и сопствената култура и однос кон исхраната и во таквата релација кон земјата, водата и сонцето, со векови приготвувало оброци кои се направени од растенијата, плодовите, млекото и месото од нивната непосредна близина.

На територијата на општината, благодарение на почвата, климата и незагадената од индустрија животна средина се одгледуваат сите видови земјоделски производи, градинарски растенија, овошја и јаткасти плодови, а природата им дарила и изобилие на билки и шумски плодови. Од земјоделските и градинарските производи се одгледуваат пченицата, јачменот, компирот, пиперката, кромидот, домотот, краставицата и сл. Овие производи се користат свежи, сушени или преработен во правењето на локалната храна. Од овошјето е присутно јаболкото, сливата и сл. Тие најчесто се продаваат, а она што се користи за сопствени потреби, се користи свежо или се преработува во различни видови слатко и џем, оцет или ракија. Во овој регион се одгледува и трпезно и винско грозје. Дел од него се продава, а дел се користи за производство на вино, ракија и маџун. Најголем дел од домашното локално вино и маџунот се изработени од локални сорти грозје. Билките и шумските плодови се застапени преку печурките, зачинските и чаевите билки, капините, малините, дивите јаготки и други видови бобинки и диво овошје. Населението редовно и традиционално ги користи во исхраната како свежи, сушени или преработени во различни видови варива, сирупи или слатка.

Шумите и пасиштата овозможуваат производство на мед и медни производи. Голем број од населението произведува мед, кој, пак, е препознаен како еден од најздравите и еколошки најчистите медови во Македонија. Потврда за ова се и многубројните награди и признанија на национално и меѓународно ниво.

Пасиштата овозможуваат одгледување на раличен вид добиток кој се користи за производство на млеко и млечни производи и месо и месни производи. Речиси секое семејство за сопствена потреба одгледува добиток од кој произведува млеко, сирење и месо. На територијата на општината има и еден капацитет од помали размери за производство на сирење кое се добива од млекото на локалниот добиток. Во дворовите на семејствата се одгледуваат и различни видови пердувести животни за потребите од месо и јајца.

Богатството и разновидноста на производи овозможило на трепезата на овие луѓе да се најдат различни видови и варијации на леб, пити, варива, пржени и печени јадења од зеленчук, месо и комбинирани, како и десерти кои се приготвени од локалните продукти, најчесто одгледани, собрани и преработени од нив самите.

Како најтипични и најпрепознатливи во регионот се следните производи:

Леб – најчесто направен од пченично брашно според традиционален рецепт и печен во домашна сидана фурна на која при печењето се лепи капакот со лепешки или глина за да се создаде температура и да не „бегаат“ гасовите и температурата при процесот на печење. Речиси не постои куќа во општината која нема своја фурна и која не пече сопствен леб. Фурните се користат и за печење пити и друга храна.

Маџун – Гроздовиот слад е природен производ со оригинален вкус и арома, добиен од гроздовиот сок на најквалитетните и автохтони видови винова лоза од поднебјето на оваа општина. Тој во себе содржи гроздов и овошен шеќер, голем број витамини, минерали и други

состојки како што се танини, флавоноиди и органски киселини. Локалното население го користи како засладувач и како средство за зајанување на имунитетот и помош при лекувањето болести на дишните патишта, жолтица и слично. Маџунот го приготвува локалното турско население во општината.

Ашуре - варен производ кој се состои од десетици производи (пченица, наут, пченка, ориз, грав, орех, лешник, суво гројзе, суви кајсии, калинка, рибизли, цимет, смоква, ф`стаки, кора од портокал и др.) кои создаваат заеднички вкус. Притоа во таквиот вкус е препознатлив и вкусот на секој засебен производ. Оние кои го приготвуваат велат дека ашурето е прилично комплициран производ за кој е потребно време и многу внимание за негова подготовка. Ашурето изобилува со многу витамини и воедно претставува и извор на енергија. Според нутриционистите, ашурето е многу здраво јадење, особено за зимските периоди. Житариците што се користат при правењето на ашурето содржат растителни протеини кои придонесуваат за јакнењето на имунитетот на телото. За ашурето се вели и тоа дека е и јадење на љубовта и хуманоста. Се споделува со соседите, пријателите и роднините. Ова јадење исто така го приготвуваат локалните турци од Конче.

Пиперка - и богатата и лутата е редовна на трpezата на населението од Општина Конче. Истовремено, пиперката од овој крај е надалеку позната. Селаните велат дека сè уште постои огромен интерес за истата во регионот и дека на пазарите во Штип, Валаново и други места најпрво се продава пиперката од овој крај, а потоа, откако ќе се потрошат залихите, започнува продажбата на пиперките од другите региони. Пиперката се продава и како свежа, но и како сушена. Според локалното население кое ја одгледува, станува збор за локално семе на лута и блага пиперка.

Локалната гастрономија може да биде еден од главните адути во развојот на туризмот и градењето на локалната туристичка понуда. Таа може да биде првичниот мотив за посета на регионот и причина за повторно враќање во истиот.

За да се обезбеди добра основа за развој на туризмот базиран на локалната автентична гастрономска понуда, подготвена од рацете на локалното население потребно е да се осигура следново:

- зачувување на автентичните сорти овошје и зеленчук, односно зачувување и одгледување овошје и зеленчук од „старо семе“. Ова овошје и зеленчук се со автентичен вкус и се отпорни на локалните климатски услови благодарение на „генетскиот багаж“, создаван со виреење во автентичната средина. Овошјето и зеленчукот од „старо семе“ имаат и сопствена автентична приказна и вредност;
- снабдување на консументите со овошје и зеленчук со проверено потекло и истакнување на потеклото, квалитетот и брендот „старо семе“ на самото продажно место. Според локалното население, очебијно е диференцирањето на производите од територијата на Конче на пазарите, во изобилството овошје и зеленчук со непознато, увозно или домашно, индустриско потекло;

Поттикнувачки пример може да биде „Моите 40 километри“, проект на Васко Марковски, како дел од Slow Food Vodno, Скопје. Овој проект е локален придонес кон светската кампања на Slow Food за менување на потрошувачките навики при купувањето прехранбени производи -

свртување кон давање приоритет на набавка на производи кои потекнуваат од опкружувањето на консументот во радиус од 40 километри.

Доколку населението на општината поинтензивно го прифати концептот за производство на локална автентична храна и производи, постои можност за вклучување во проекти и фондови кои поддржуваат намалување на „отпечатокот“ врз природата во синџирот на снабдување со прехранбени производи. Понатаму, за локалното население, производителите на храна и идните обезбедувачи на угостителски услуги постои можност за вклучување во кампањите на Slow Food. На крај, општината (бидејќи сега започнува со градење капацитети за обезбедување туристички услуги, а со тоа е неоптоварена од багажот на минатото) има можност за градење препознатливост на општината како авангардна во снабдувањето на населението од блиското опкружување со храна, односно во обезбедување гастрономска понуда на менијата на идните угостителски објекти, произведена во радиус од 40 километри.

Заклучоци и препораки

Заклучоци

- Територијата на Општина Конче согласно со географската положба и големиот број природни и создадени вредности има солидна основа за туристички развој и прераснување во интересна туристичка дестинација. Општинските ресурси располагаат со сериозни можности за градење автентичен рекреативен, алтернативен, рурален и религиозен-манастирски туризам, но, за жал, не постои искористување на потенцијалите и инфраструктура за давање услуги во областа на туризмот.
- Општината има недостиг од студии и стратешки документи со кои ќе се обезбедат сознанија и база на податоци за потенцијалите за развој на туризмот со цел негова институционална надградба за истиот да стане значаен стопански сектор. Оваа студија е прв чекор во таа насока.
- Сепак, во последните години туризмот се препознава од страна на општинската администрација како економска активност со голем потенцијал.
- Географската локација, сообраќајната поврзаност и типот на општини кои граничат со Општина Конче укажуваат дека примарната целна група на туристи треба да биде населението од овие општини заедно со населението на Скопје, а второстепена но не помалку важна целна група, населението од прекуграничните области на соседните држави
- Територијата на Општина Конче е една од еколошки најчистите области во државата и располага и со огромно шумско и водно богатство. Чистата и еколошки здравата средина создава услови за производство на здрава храна, што, пак, е предуслов за општината да има можност за почне со развој на туризмот. Дополнитено, општината има долга и интересна историја која низ вековите создала автентично културно наследство што кај општината создава потенцијал да ја претвори во една од најинтересните локации во кои може да се заживее и одвива руралниот туризам со сериозна автентична понуда.

- Поголемот дел од природните ресурси на Општина Конче можат да бидат искористени од аспект на развој на туризмот. Најатрактивни природни вредности на Општината Конче се: басенот на реката Лакавица со езерото Мантово, планините Конечка со Градешка од западната и Смрдеш од источната страна.
- Во моментот, на езерото, а и на другите атракции нема никаква туристичката понуда. Постојат повеќе причини за таквата состојба, како што е немањето на сместувачко-угостителски објекти, продавници за основни намирници, неуредени патеки и плажи, немање туристички маркетинг и др. Дополнително, инертноста и скептичноста на локалното население е дополнителна сопирачка за развој на туризмот. Потребни се сериозни напори и работа со локалното население бидејќи иницијативата и инвестициите можат најпрво да излезат од нив.
- Сепак, првата иницијатива е направена од страна на Општината Конче со изработката на урбанистичката планска документација за туристичка населба кај Мантово. Со неа се предвидени изградба на викендички, хотели, автокамп, трим-патеки, спорски терени до езерото, како и придружна унфраструктура која треба да обезбеди снабдување и други потреби на туристите.
- На локациите на природните ресурси постојат добри услови за развој на руралниот, планинарскиот, ловниот, авантуристичкиот, рекреативниот и езерскиот туризам, но потребен е интегриран пристап за нивно воспоставување.
- Климата, почвата и чистата животна средина обезбедуваат на оваа територија да може да растат речиси сите видови земјоделски и градинарски производи. На територијата на Општина Конче присутни се и се одгледуваат различни видови автентични земјоделски култури и производи, а виреат и повеќе видови билки, лишаи, шумски плодови и печурки кои се користат во различни намени. Најголемиот дел од нив се користат во исхраната, која, пак, може да претставува специфична автохтона гастрономска понуда. Поголемот дел од овие производи уживаат углед и препознатливост во поширокиот регион, што дополнително им ја зголемува вредноста.
- Разновидната вегетација овозможува услов за живот на повеќе видови домашни животни и дивеч, а со тоа и услови за развој на туризмот, особено на ловниот туризам.
- Во ова подрачје постои мноштво на културни ресурси од кои одреден дел поседуваат многу висока туристичка атрактивност. Несомнено тука спаѓаат манастирската црква Св. Стефан во Конче, а со понатамошни испитувања и Османлиско турбе во близина на селата Дедино и Конче.
- Црквата Св. Стефан е споменик на културата заштитен со закон и претставува едно од најрепрезентативните средновековни споменици во Македонија. Таа и ликовите кои се спомнуваат во врска со неа, пред сè ликот и делото на Катарина Кантакузина ѝ даваат на црквата огромен потенцијал на туристичка атракција од поширок регионален карактер.
- Османлиското турбе, пак, со понатамошни истражувања и негова реконструкција и заштита, како и со можните релации на погребениот во турбето со одредени кругови и семејства на Балканот му даваат на турбето извонредни можности да се најде во ранг на атрактивност на ниво на црквата Св. Стефан.

- Во Конче постојат и други сакрални објекти кои имаат одреден капацитет пред сè во делот на религиозниот и поклонички туризам, како и археолошки наоѓалишта и материјални траги кои дополнително можат да ја подигнат туристичката вредност на општината.
- Селата во општината сè уште го негуваат традиционалниот стил на живеење, занимавајќи се претежно со земјоделие и сточарство. Од таму тие се податливи за развој на селскиот (рурален) туризам преку кој туристите ќе имаат можност директно да се запознаат со стилот на живеење, да имаат непосреден допир со природата и да ја запознаат и вкусат локалната традиција. Богатството на локалната храна и фоклорот, нивната разновидност и автентичност обезбедуваат сериозна основа Конче да почне посериозно и ослободено од багажот на претходното искуство да се занимава со развој на туризмот заснован на капацитетите на заедницата.

Препораки

- За да прерасне во препознаена туристичка дестинација, Општина Конче мора сериозно да се зафати со предизвикот од развој на сите елементи и чинители потребни за развој на туризмот.
- Бидејќи во општината нема никаква видлива инфраструктура ниту развиена содржина која може да обезбеди одредена туристичка услуга, препорачливо е општината тоа да го земе како моментална ситуација и позитивна страна, и така ослободена од баластот на претходно искуство да почне стратешки да го обмислува туристичкиот сектор и она што сака да го постигне во него. За таа цел, препорачливо е најпрво да изработи локална стратегија за развој на туризмот преку која ќе ја дефинира визијата, стратешките правци за видовите и пристапот во развој на видовите туризам, како и мерките и активностите со кои ќе се реализира таквиот развој.
- Општината мора да изгради партнерство со бизнис-заедницата и граѓанскиот сектор и заеднички да ги утврдат приоритетите на развој и дејствување во туристичкиот сектор. Ваквото партнерство ќе ѝ овозможи на општината сериозно да се зафати со предизвикот на привлекување инвестиции во делот на туристичката инфраструктура.
- Природните ресурси мора да бидат максимално искористени и подготвени да прифатат туристи и за обезбедување туристички услуги. Дobar е почетокот со создавање урбанистичка планска документација, но општината мора да обезбеди и инфраструктурни услови (пристап до вода, канализација, струја, пат и сл.) за да им помогне на инвеститорите да донесат полесно одлука за инвестирање. Притоа, мора многу да се внимава за заштита на животната средина од штетните влијанија од туризмот заради деградација на квалитетот на самата животна средина.
- Објектите во општинска сопственост треба да се анализираат и да се понудат на инвеститорите за нивно трансформирање во туристичка инфраструктура. Дел од објектите може да се доорганизираат и да им се додаде вредност преку вселување или отворање одредени видови музеи или музејски поставки, пред сè во форма на етно-историски и археолошки музеи или поставки. Притоа, значајно е да се каже дека во овие напори Конче има можност на пристап до одредени национални и европски фондови. Општинската администрација треба да подготви квалитетни проектни документации и апликации.

- Сериозно, поради ликот и делото на Катарина Кантакузина, како и фактот дека живеела и била погребана во манастирската црква во Конче, општината треба да ја иницира идејата за воспоставување музеј на Катарина Кантакузина во рамки на манастирскиот комплекс. Ваков музеј ќе ја мапира општината на регионалната туристичка карта, ќе ѝ обезбеди развој на мултинационални туристички проекти и ќе обезбеди генерирање поголеми приходи од туризмот.
- Имајќи ја предвид сегашната состојба со инфраструктурата и туристичката понуда и содржина, пожелно е општината да почне да гради пристап за развој на туризам базиран на капацитетите на заедницата. Овој пристап ја користи методологијата „од долу нагоре“ и обезбедува максимално учество на сите засегнати страни.
- Во продолжение се условите кои овозможуваат развој и пречки за туризам заснован на заедницата

Услови кои овозможуваат развој и бариери за туризам заснован на заедницата	
Услови кои овозможуваат добра пракса за развој на туризам заснован на заедницата (ТЗЗ)	Бариери за развој на туризам заснован на заедницата (ТЗЗ)
Заедницата е веќе добро организирана и кохезивна	Основите на заедницата и невладините организации се фрагментирани и неорганизирани
Членовите на заедницата, жените, мажите и младите се широко вклучени во процесите на донесување одлуки и финансискиот менаџмент околу ТЗЗ	Донесувањето одлуки е чисто во доменот на моќните индивидуи (обично мажи), а придобивките не се правилно распределени
Сопственоста на земјиштето и други прашања поврзани со ресурсите се јасни и добро дефинирани	Земјиштето и споровите околу сопственоста/користењето на ресурсите се распространети и се повторуваат
Желба во заедницата за спроведување на пристап „Од долу нагоре“ што се рефлектира во дизајнот на објектите, одлучувачките и управувачките структури	Централизираните структури за донесување одлуки и управување и примена на пристапот „од врвот (од горе) надолу“ каде ТЗЗ е „поставен“ од страна на надворешни структури (наметнат), особено ако тоа е од меѓународни извори и постои локална перцепција дека мотивациите се чисто финансиски.
Одлуката за ТЗЗ е направена од страна на заедницата врз основа на информиран избор, на влијание, опции, ризик и резултати	Не постои вистинско локално одлучување или се заснова на ограничени информации и не се разгледуваат можности
Високо ниво на учество	Учеството трае за време на имплементацијата на капацитетот на ТЗЗ
Двигателот не е чисто генерирање приходи туку и заштита на културно и природно наследство и интеркултурно учење	Двигателот е единствено финансиски
Активноста е поддржана од добри маркетиншки механизми	Малку маркетинг или неоправдан маркетинг
Силен план за проширување и / или ограничување на броевите на посетителите во рамнотежа со капацитетот на заедницата и животната средина за да се избегнат негативните влијанија на двете	Кога луѓето мислат дека можат да ги поканат туристите, тогаш „залегнуваат“ во мислата „парите ќе влезат“ и не постои планирање за иднина (на штета на заедницата и природниот пејзаж)
Силно партнерство со локалните невладини организации, релевантните владини тела и други поддржувачи	Формиран преку надворешни механизми за финансирање
Пристапите се контекстуални и локално	Како ТЗЗ потфат се смета унификацијата -

соодветни, а не само „уезени“ од други контексти	„една понуда одговара на сите“
T33 е дел од поширока / поширока стратегија за развој на заедницата	T33 се смета како брз начин за излегување од циклусот на сиромаштија
Поврзан со едукацијата на посетители за вредноста на културата и ресурсите кои се присутни. Јасно зонирање на посетителите и посетителите	Нема обид да се информираат посетителите за специфичната природа на локалното природно и културно наследство, така што нема чувство за единственоста на „место“
Постои добра инфраструктура за пристап до производот	Инфраструктурата е несоодветна и нема потенцијал за инвестирање

- Главна можност за развој на одреден вид туризам се препознава во руралниот туризам. Во продолжение е краток опис на овој вид туризам и придобивките од него.

Рурален туризам

Анализата на поединечните карактеристики и самото поимно толкување на селскиот туризам, екутуризмот, винскиот туризам, гастрономијата како туристички производ, ловниот туризам, риболовниот туризам, туризам на фарма, туризам на земјоделска фарма, културен туризам и религиозен туризам, укажуваат на една заедничка компонента, а тоа е одвивање на активностите во рурална околина. Руралниот туризам претставува нов вид туризам со двојна корист и за туризмот, и за руралниот простор. Дефинирањето на руралниот туризам се разликува во различните земји во Европа. Исто така, не постои единствена дефиниција за рурален туризам. Главно под рурален туризам се подразбираат сите услуги и активности што се нудат во руралниот простор. Заеднички клучни елементи на руралниот туризам се:

- руралниот простор,
- зачувана природа,
- сместување во традиционални селски домаќинства,
- ноќевање со појадок со можност за самостојна подготовка на храна,
- традиционална рурална гастрономија,
- комуникација со домаќините,
- запознавање и /или учество во земјоделски активности, традицијата и начинот на живеење на локалното население.

Преку развој на овој вид туризам, може да се регенерираат руралните подрачја, а од друга страна да се постигне економски напредок и зачувување на природата. Согласно со анализите на WTO (World Tourism Organization) и ETC (European Travel Commission), Европа како број 1 туристичка дестинација во светот покажува тенденција на зголемување на бројот на туристи кои користат продолжени викенди како начин на одмор од избегнување на стресното живеење во урбаните средини. При изборот на дестинации за користење продолжени викенди, 3-4 дена, туристите одбираат блиски дестинации достапни со автомобилски и автобуски транспорт или транспорт организиран со нискобуџетни авиокомпаниии. При избор на дестинации за краток престој

предност имаат дестинациите што нудат разни форми на селски, планински туризам и спа-туризам. Примарни фактори што влијаат при изборот на дестинацијата се:

- промоција на дестинацијата на интернет, коментари од посетители на дестинацијата и од нив препорачаните искуства,
- автентичноста на дестинацијата,
- цена на пакет-услугата (транспорт, сместување, угостителски услуги, билети и други трошоци),
- квалитет на услуга како вкупна перцепција од сите точки на контакт со локалното население, култура и начин на живеење.

Основните карактеристики на Општина Конче покажуваат дека регионот располага со значителни природни ресурси и интересно културно-историско наследство. Врз основа на овие ресурси се отвора можноста за развивање на руралниот туризам, а од особено значење се езерото Мантово, црквата Св. Стефан и Османлиското турбе, како конкурентна предност на општината. Исто така, во општината значајни се и другите природни ресурси, но и останатите објекти од културно значење. Сето ова води кон заклучок дека во Конче е можен развојот на дестинација за рурален туризам.

Општина Конче во публицистиката - библиографска листа

Во продолжение е поместена листа на наслови – текстови и трудови кои на заинтересираните можат да им послужат во понатамошни и подлабоки проучувања и анализи поврзани со развојот на туризмот, создавањето автентична туристичка понуда и дестинација. Долунаведената публицистика може да им послужи и на оние кои своите истражувања ќе ги насочат и кон други области и со тоа ќе дадат сопствен придонес во социо-економскиот и културниот развој на Општина Конче.

Декорирани тавани, долапи и врати во Радовиш и с. Конче - Радовишко, Анета Светиева, статија, 1986.

Кооперант со висок квалитет на сиров тутун, Ванчо Атанас Михајлов, индивидуален земјоделски производител, село Конче, Радовишко, статија, 2000.

Македонски народни песни (печатени музикалии), Јосиф Чешмеџиев, ноти, 2009.

Ориентализмите и нивната корелација со некои музички карактеристики на турските народни песни од с. Конче и Тополница, Радовишко, Ѓорѓи Ѓорѓиев, 1984.

Географски информациски систем на населените места во општините Радовиш и Конче, магистерски труд, Зоранчо Атанасов, 2010.

Стопанскиот развој на општините Радовиш, Конче и Подареш, компјутерско CD/DVD, Христо Карталов, 2002.

Стопанскиот развој на општините Радовиш, Конче и Подареш, зборник, Христо Карталов, 2002.

Фолклорни ансамбли во општините Радовиш и Конче, книга, Цвета Јованова, Павлина Кошевец, Драган Георгиев, 2005.

Манастир Конче, научна монографија, Смиљка Габелиќ, Белград, 2008.

Инфраструктурни одлики на населените места во општините Радовиш и Конче, статија, Зоранчо Атанасов, 2011.

За општините Радовиш и Конче заедничкиот развој како императив, статија, Драги Аргировски, 2008.

Деспот Стефан Лазаревиќ - биографија првог београѓанина, Лука Мичета, Лагуна, 2015

Материјали по изучувањето на Македонија, Ѓорче Петров, Софија, 1896

Споменици на културата на Македонија, Коста Балабанов, Антоние Николовски, Димитар Ќорнаков, Каламус, Скопје, 2014

Споменица двадесетогодишњице ослобођења Јужне Србије 1912-1937, стр. 555, Алекса Јовановиќ, 1937, Скопје

Биолошка разновидност во сливот на реката Брегалница, Деконс-Ема и Македонско еколошко друштво, Скопје, 2015.

Evrenos Bey'in babası Pranko Lazarat'ın (Pranko İsa) vakfı ve türbesi, Ayşegül Kılıç, 2012 (статиа, врз основа на докторската дисертација на авторката, на тема „Гази Евренос-бер“: *Ayşegül Çalı, Gazi Evrenos Bey*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2011).

Фотогалерија

Природни атрактивности на Општина Конче

Градешка Планина - пејсаж

Езеро Мантово

Автентични земјоделски култури и производи

Низи од сув тутун

Печење црвена пиперка за ајвар

Споменици од христијанската култура

Црква Св. Стефан Конче

Катарина Кантакузина

Споменици од исламската култура

Џамија, Конче

Турбе во близина на селата Дедино и Конче

Археолошки наоди од територија на Општина Конче

Археолошки артефакти - садови од керамика и стакло, НУ Музеј, Штип

Археолошки артефакти - садови од керамика, НУ Музеј, Штип

Селата во општината

Село Конче

Село Дедино

Други атрактивности

Куќичка на дрво

Конечко Поле

Лозов насад

Езеро во зима

Занаетчиство

Грнчар

Дрворез

Гастрономија

Тесто за кори од пченично брашно

Ајвар

Оваа публикација е реализирана со поддршка на Европската унија, преку Интеррег – ИПП Програмата за прекугранична соработка Бугарија - Македонија, CCI No 2014TC16I5CB006. Содржината на публикацијата е одговорност единствено на Општина Конче и во ниту еден случај по никаков начин не може да се смета дека ги одразува ставовите на Европската унија или на Управувачкиот орган на Програмата.

This publication has been produced with the assistance of the European Union through the Interreg – IPA CBC Bulgaria-the former Yugoslav Republic of Macedonia Programme, CCI No 2014TC16I5CB006. The contents of this publication are the sole responsibility of Municipality of Kyustendil and can in no way be taken to reflect the views of the European Union or the Managing Authority of the Programme.